

Oligarquia, fiscalitat i règim municipal al món urbà de la Catalunya medieval (Cervera entre 1026 i 1430)

Max Turull i Rubinat

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**OLIGARQUIA, FISCALITAT I REGIM MUNICIPAL AL MON
URBA DE LA CATALUNYA MEDIEVAL (CERVERA ENTRE
1026 I 1430).**

Max TURULL I RUBINAT

**Tesi Doctoral dirigida pel
Dr. Manuel RIU I RIU**

**Departament d'Història Medieval,
Paleografia i Diplomàtica.
Facultat de Geografia i Història**

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Barcelona, juny de 1989.

Però davant la renúncia de Bernat Gili, el rei decideix de donar perpètuament les tineries als paers i la universitat de Cervera, amb el mateix règim de propietat. El monarca, amb domini directe, permet que el Consell vengui o alieni les tineries. Dins el domini útil també hi consta la possibilitat de construir-ne de noves, sense limitació. La municipalització de fet només afecta els terminis i la llargària del contracte, ja que la donació no és plena, sinó que contempla el dret de fadiga i llúisme en benefici reial. El rei i els seus successors, com a senyors directes de les instal·lacions, reben una part del valor del bé emfiteutic que es trameta a una tercera persona quan no es fa ús del dret de fadiga, segons el qual el monarca té prelació, com a valedor del domini, directe, d'adquirir la tineria emfiteutica.

La renúncia de Bernat Gili a iniciar un nou arrendament i la reestructuració del contracte emfiteutic (cessió perpetua i no temporal i prorrogable), que de fet sols afectava aspectes formals, va permetre al rei Pere d'augmentar una altra vegada el cens que havia de pagar la universitat de Cervera, rebent-ho dels arrendataris de les instal·lacions. El canon d'entrada s'estimava en 500 s. (suposem que a cada sots-emfiteuta), i el cens anual passava de 20 a 30 sous.

D'una banda, els dos documents reials evidencien un progrés de la draperia cerverina. L'any 1330 s'autortzava una sola tineria i el 1344 ja es parla de la possibilitat de fer-ne varies, extrem que es confirma el 1357. Però la renúncia de Bernat Gili ens fa pensar en la rendabilitat. No sabem en absolut els motius perquè es va repensar aquell personatge. Podria ser que la tineria no fos cap bon negoci, però també és possible la incidència de qualsevol factor impensable i indocumentable.

No coneixem els detalls de l'evolució de la tineria a Cervera. Hem resseguit les primeres concessions de 1330 fins 1357, però tenim indicis que alguna mena de tineria i de molins ja existia abans d'aquesta data. Tampoc no fora tan estrany que el rei accedis a una donació a posteriori, quan una tineria ja funcionés. Les ordinacions de 1320, que revelen i insinuen una activitat important drapera a Cervera, mencionem de passada el moment del tint dins el procés de confecció dels draps, i també el treball del moli (174). No es menciona el nom de tineria, però sí el de "tinturers" que "tinen"

174 "Encara que tot perayre sie tengut del tinturer e per lo moli, si degun dan sera donat al drab que li sera stat comanar per tenyir ni per moli ni per neguna altra raho a coneguda dels promens damunt assignats"; "(...) lo dit perayre lo haie a denunciar als dits promens tantost que vingue del moli abans que l tir (...)" (AHCC G. emis, Ordinacions ..., 2v-3r)

Després dels privilegis reials, no tornem a trobar cap menció d'aquesta activitat fins 1388, quan hi ha un petit conflicte entre els mestres del tint de Cervera i homes de Guissona (175). A aquestes alçades, els mestres del tint eren el col·lectiu més influent de tota la draperia després dels paraires-empresaris (176), en funció de l'instrumental de què gaudien. El seu treball era dels més productius si tenien capitals suficients per organitzar un gran centre. CARRERE, amb documentació dels protocols barcelonins ha pogut oferir una bona imatge de com eren aquells obradors (177). El volum del capital necessari ultrapassava de llarg l'exigut en d'altres menestralies, però no arribava al de les companyies comercials de nivell mitjà.

Que la indústria tèxtil rullava i es desenvolupava bé a Cervera també ens ho insinua una nota molt puntual de 1388. Bernat Figuera, teixidor de Cervera, demanava al Consell que li permetessin de fer servir aquell om sec de la bassa de la Vail per fer-ne taules peis telers. El teixidor volia ampliar el seu teler per teixir flassades més grans que les que feia fins aleshores (178).

La documentació municipal i les provisions reials no ofereixen, malauradament, més informació sobre el procés que hem començat a desvetllar. En tot cas, cal mencionar la segona part de les ordinations dels paraires (la primera part de les quals és la de 1320), datades de 1472 i destinades als dits paraires i teixidors de la vila. Aquest document no anul·la, segons ens diu explícitament, les ordinations del s. XIV, sinó que les completa i les esmena en algun capítol (179)

175 No s'indica gens de quina mena de conflicte es tractava, però en tot cas fou necessària la intervenció dels paers cerverns que parlaven amb els tinyedors (AHCC Consells 1388, 31r).

176 LOPEZ La revolució comercial en la Europa medieval 203.

177 Les despeses de capital invertides per fer funcionar un obrador de tinyena, es refereixen als següents conceptes: lloguer del local, perols i calderes amb els accessoris, tiner per a tenyir, materials i estris menors, taules, bancs i cavallets, aigua abundant, terrassa o cobert, i un forn (CARRERE Barcelona 1380-1462, I, 493-494)

178 AHCC Consells 1388, 29v

179 "(...) ajustans a les altres ordinations e provisions que per aquesta raho son stades feytes e sens perjudici e derogacio de aquelles, son stades fetes les ordinations e

La intervenció institucional s'ha donat, com hem vist, des del sobirà fins al govern local. El primer atorgava els privilegis per fer tineries i molins drapers; el segon reglamentava el treball de la llana a la vila; i encara el batlle i el veguer sancionaven i intervenien en les disposicions locals.

Però el 1344 es dona un fet que podria tenir relació amb la indústria llanera. Pere III confirmava les ordinacions de "l'orde del vestir" presentades pels paers de Cervera. Aquestes ordinacions regulaven amb pèls i senyals el luxe en el vestir (180).

Sembla ser que aquestes ordinacions, amb pocs retocs, eren gairebé iguals a les que el mateix rei Pere va atorgar a Barcelona el 1331 a petició dels jurats i consellers (181). Ens interessa subratllar que les ordinacions, entre d'altres detalls, prohibien totalment l'ús de draps d'or i de seda. Aquestes disposicions aprovades pel rei el 1344, ja havien estat debatudes pel Consell en d'altres ocasions. L'any 1333 els paers i consellers ja van tenir ocasió de discutir-ho àmpliament (182). Els paers van posar l'afar a votació del Consell, prohoms inclosos, i el resultat fou ben simptomàtic: 37 assistents a la sessió es van manifestar a favor que el luxe fos foragitat de Cervera, igual com havia fet a Barcelona, i 16 més s'hi oposaven, al·legant que molta gent hauria de fer-se vestidures noves (183). I aquesta és la qüestió, que si s'aprobaven les disposicions semblava que, indirectament, es potenciava el consum de draps de llana en perjudici dels draps luxosos. Malgrat la

provisions següents (...) (AHCC Gremis, Ordinacions, 1472, 4r).

180 ACA DV/24 27r. Però abans de 1344 coneixem ja una altra versió d'aquestes ordinacions, de 1333, que no va prosperar. AHCC Consells 1332-1333, 74 r-v

181 ACA Can. pergami Consell de Cent, 132. Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA: "Vestit i societat les ordinacions sumptuàries de Cervera (1344)" Miscel·lània Cerverina II (Cervera, 1984), 25. Però sembla ser que a Barcelona Pere III també aprovava unes ordinacions d'aquesta mena aquesta mateix any (VINYOLÉS La vida quotidiana a Barcelona 200-201)

182 AHCC Consells 1332-1333, 74r 74v

183 "(...) que l'orde no hic isques car n o ere prof[] la universitat per tal com molt han de present n'aune a fer son dan de vestir sa muyler novelament, encara e enant que molt don[] se fixe d'un cominal drap ab un poch d'orde que no farie de meylor sens orde (...)" (AHCC Consells 1332-1333, 74r-74v)

diferència d'opinions, de 37 a 16, el Consell no va tirar endavant la petició d'aquelles ordinacions que el rei, a la Cort de Montblanc, concedia a les viles que ho desitjaven.

L'intent frustrat de prohibir les teles fines el 1333 va reeixir el 1344. No podem defugir d'expressar la hipòtesi que el fracàs de foragitar el luxe el 1333 es degué a la força que tenien els drapers-comerciants i els mercaders, mentre que l'èxit de 1344 reflectís l'ascens social i polític d'un sector dels drapers i dels paraïres interessats en promocionar els seus productes. L'intent de documentar aquesta hipòtesi no ha resultat massa brillant. Tot i tenir el llistat dels individus que van manifestar llur opinió en el plantejament de 1333, la seva adscripció socio-professional és mínima.

Entre els paers de 1343 (no coneixem els de 1344 ni 1345) un d'ells era draper (184), mentre que dels càrrecs de 1333 hem localitzat un paer probablement mercader, un conseller igualment mercader, i un segon conseller paraire. Però aquestes nominacions no són exactes, ja que sovint no coincideix la data de quan un individu ocupa un càrrec i la data en la que desenvolupa tal o qual ofici.

Entre els votants favorables a l'ordinació el 1333, trobem cinc mercaders, probablement interessants més en el comerç de teixits de llana que no en el de luxe, mentre que dels partidaris de mantenir el luxe, destaquem un sastre, un notari, un draper i dos mercaders (185).

El panorama no sanciona res perquè no és indicatiu del pes de cada grup. El que sí sembla insinuar-se però, és que la qüestió de les ordinacions del luxe en el vestit anava més enllà

184 Ramon Cardona, paer el 1344, sabem que era draper per una menció precisament de 1333 (AHCC Consells 1332-1333, 70r).

185 Eren favorables a l'ordinació contra el luxe, el 1333. Pere Serra, mercader el 1360 (AHCC Clavena 1360, 88r); Guillem Llorac, mercader el 1337 (Clavena 1337, 76r); Arnau d'Espona, mercader el 1332 (Consells 1332-1333, 46r); Bernat Portella, mercader el 1337 (Clavena 1337, 75r), i Jaume Miró, mercader i paraire el 1356-1358 fins 1388 (no sabem del cert si era el mateix individu) (Consells 1356, 6r, 1388, 21r). I es mostraren partidaris de mantenir el luxe en el vestir Ramon Major, notari el 1333 (AHCC Clavena 1333, 12r); Berenguer de Vergós, mercader el 1337 (Claveria 1337, 75r); Bonanat za Rovira, mercader el 1333 (Claveria 1333, 9r); Ramon de Cardona, draper el 1333 (Consells 1332-1333, 70r); i Romeu Febrer, sastre el 1337 (Claveria 1337, 28r).

d'un fenomen mental (186). Els interessos econòmics i la correlació de forces locals de segur que hi jugaven un paper eminent, i en aquest sentit n'estaven afectats els mercaders, drapers, teixidors, paraires, argenters, etc. Com hem dit la prohibició del luxe dels teixits de seda d'importació, afavoria la indústria local drapera que treballava, amb més o menys encert, la llana. Els mercaders cerverins també convergien amb aquest interès, ja que deuriem estar capacitats per un comerç de teles de liana de qualitat, però difícilment podrien tenir-les a l'abast de seda. L'aprovació de les ordinations el 1344, quan la indústria drapera cerverina ja rutilava, potser no va ser un fet causal sinó resultat d'un sensible canvi de forces socials dins la vila i el govern local, amb els paraires, tintorers i altres mestres d'oficis interessants en promocionar el seu treball i producció.

A nivell quotidià, cal esmentar que l'ordinació no es deuria complir de forma estricta. El 1356 i 1376 trobem sengles disposicions municipals recordant la prohibició i es feia especial memòria a les dones de portar "orie" en el vestir (17).

No coneixem quin tipus de draps es produïa a Cervera. Les úniques notícies que tenim es refereixen al comerç de teles però no s'indica si eren de la vila o venudes per mercaders que les hi havien portat. Sia com sia els mercaders de Cervera podrien servir tant teles de bona qualitat com d'aquelles més grolleres. Davant una visita reial, per ornamentar les trompetes, el Consell va comprar seda vermella i groga i sendals

186 Rafael CONDE indica un seguit de probables motivacions sobre aquests tipus d'ordinacions. Des de la concentració de riquesa en poques mans i un edonisme emergent després de la pesta, fins el luxe com a senyal d'identitat i distinció social, passant pel poc rendible que era invertir els capitals en luxoses robes i joies, la jerarquització i estratificació socials, o la discutible versió sobre "la natural tendència humana de lluir i exhibir la riquesa" (CONDE "Vestit i societat" 25-42). VINYOLES també apunta en un sentit semblant "El fet que les velles classes privilegiades, que havien estat fins aleshores les úniques consumidores del luxe, no es poguessin distingir dels nous rics, podia haver fet que aquesta aristocràcia pressiones" per a l'aprovació d'aquelles restriccions. Però l'autora també hi veu, amb encert un interès per a protegir la draperia del país respecte dels productes de luxe estrangers (VINYOLES La vida quotidiana a Barcelona 201).

187 AHCC Consells 1356, 45r Claveria 1376 33r

del mateix color (188). Es tractava d'una tela fina de seda força transparent i delicada. Els paers també van adquirir corda de seda de València, i seda fluixa fina. Tot plegat, les sedes per guarnir els tres "penons" costarien 72 sous (189). A la botiga del mercader de Cervera Ramon Pere hom podia comprar sedes blaves, vermelles i grogues, i també fil d'or (190). Per vestir aquells trompeters per quan vingués Pere III a la vila, el Consell havia decidit de comprar 24 alnes de bruneta negra i taronja per fer una capa godesca, 8 alnes més de drap blanc i vermell per confeccionar unes gramalles (191). La bruneta era una tela basta de llana, per bé que sembla que n'hi hagués de molt diferents qualitats, des de les més grolleres fins les de llana fina i lleugera. Dins d'aquestes mercaderies mitjanes, Ramon Serra oferia al públic drap "morat mesclat" (192). De les teles més bastes es menciona el canemiç, que era un teixit groller i molt clar de fils, passades, fet amb fibra de cànem. A més de suport la tela servia per a usos poc delicats. En el nostre cas les 20 alnes eren per adobar la tenda de la Paeria. El 1378, curiosament, ens adonem que el gran perjudici causat per un robatori d'ordi i blat, no esdevenia pel gra en si, sinó pels sacs que el contenien. Cada sac venia a costar entre 4 i 5 sous, xifra gens menyspreable en el conjunt de preus-salans (193)

188 Sensal: "Tela preciosa () d'origen oriental fabricada a Itàlia al segle XII, ornamentada amb franges de fils de seda de colors o de fils d'or. Fou emprada fins al segle XV per a ensenyes i banderoles, també com a folre de rques vestigures, ornaments de capells, corxins, etc" ([P. TOMAS] G.E.C. XII, 463).

189 AHCC Clavena 1337, 33r. El 1380 s'encomanen nous guarniments pels penons, però no es volen tan bons com uns que s'havien fet recentment, sinó que permetin de ser usats amb més freqüència (AHCC Clavena 1380, 92r)

190 AHCC Clavena 1383, 61v

191 Precisament la pintura del Retaule dels Consellers, de Lluís DALMAU (1445), reproduïx els consellers barcelonins amb gramalles blanques i vermelles, del mateix color que volien comprar els paers de Cervera al segle XIV. Gramalla era aquella túnica llarga fins els peus que es portava a l'edat mitjana. Els consellers de Barcelona i els jurats de València expressaven la solemnitat del seu càrrec amb gramalles d'uns determinats colors i textures.

192 AHCC Clavena 1337, 27r, 1349, 16r. Miguel GUAL CAMARENA. Vocabulario de comercio medieval (Barcelona, 1979), 241.

193 AHCC Clavena 1381, 67r, 1378, 81r

D'altres referències fan menció a la compra i venda de draps, però sense especificar-ne llur qualitat. El mercader Bernat Oller venia uns draps a onze sous i mig l'alna pel 1378, mentre que la bruneta, el 1337 costava a 8 sous l'alna, i el sendal a 5 sous.

Hem de suposar que la vila estava bastida de draps de luxe. Probablement no en confeccionava, sinó que els importaven els mercaders locals. La indústria d'aquí es deuria dedicar als draps de mitjana i baixa qualitat, aquells que oferien una venda més segura i massiva.

3.1.5. Les ordinations de la draperia de Cervera de 1320

Ja hem indicat abans l'interès d'aquest document per la primícia que suposava en el treball de la draperia catalana i pel nivell relativament avançat que intuïm d'aquella activitat a la vila de Cervera (194).

Les ordinations promulgades el 1320 les coneixem per una còpia de 1472, quan se'n van redactar unes de noves que completaven les originals sense derogar-les. Les nostres ordinations regulaven -segons un afegit del s XIV- l'ofici dels paraires, i les havien escrit els jurats i els prohoms de la vila amb el consentiment del batlle reial.

L'interès principal d'aquest document era vetllar que la draperia que feia Cervera, es confeccionés "be e lealment", i evitar qualsevol mena de frau que els diferents oficis podien ocasionar. Amb aquesta finalitat de defensa del consumidor, els jurats feien saber a tothom el contingut de les ordinations per tal que ningú no pogués alegar ignorància.

Malgrat rebre tardanament el nom d'"ordinations fetes sobre l'ofici dels paraires", la normativa regulava d'altres

194 Els treballs més complets i recents sobre el treball de la llana i el procés de confecció de draps són els de CARRERE i RIU, als qui no podem deixar de seguir en alguns trets de la nostra exposició (CARRERE Barcelona 1380-1462, I, 457-500; "La draperie en Aragon et Catalogne au milieu du XVe siècle" a Atti II Settimane di Studio de Storia Economica, (Prato, 1976), Manuel RIUS: "Aportación a la organización gremial de la industria textil catalana en el s XIV", on publica les ordinations de la draperia de Barcelona de 1308-1309.

oficis que intervenien en el procés de la draperia; aquest fou l'objectiu original dels redactors (195).

Una mena de preàmbul anuncia els autors de les ordinacions i la legalitat que impliquen. Després s'expressen breument els motius que impulsaren els regidors locals a redactar aquella normativa. El conjunt consta de 31 ordinacions formalment separades i de caràcter monotemàtic, amb la inclusió del règim penal que calia aplicar a cada cas.

A més a més dels paraïres, a qui anaven dirigides les ordinacions en tant que coordinadors del procés manufacturer, també trobem instruccions adreçades als arquejadors, els pentinadors, les filadores, els ordidors, els abaxadors, els drapers, i, sobretot, els teixidors

Només amb el numero d'oficis que apareixien en les ordinacions ja ens adonem que no podien tenir un caràcter exhaustiu. A més a més de faltar-hi oficis, la reglamentació és força general, sense entrar sovint, en qüestions massa concretes i puntuals. Els redactors no van pretendre fer una normativa íntegra, que resseguís pas a pas les qüestions tècniques de la draperia. Els jurats es van preocupar en reformar uns manaments generals reguladors de tot el procés

De les 31 ordinacions del bloc, només 7 van adreçades als paraïres, i no res menys que 14 ho són als teixidors

A diferència d'altres ordinacions sobre la draperia (com les de Barcelona del s. XV), les de Cervera comencen en el moment que la llana ja està llesta per ser utilitzada, quan els arquejadors entren en acció. La darrera ordinació va dirigida al draper amb la venda del producte acabat

El primer pas, doncs, era cerciorar-se que ningú no barrejàs -adulterés- la llana [1] (196). Estava rigorosament

195 Sc're el procés de confecció de draps a l'edat mitjana, és molt gràfic i té uns gravats molt interessants el treball de José SANCHEZ FERRER i José CANO VALERO La manufactura textil en Chinchilla durante el siglo XV, segun algunas ordenanzas de la ciudad (Albacete, 1982). També pot veure's Bernat GOMEZ, Guillem de Condomina, draper de Vic. Estudio de un inventario de 1380, 2 Vols. Tesis de Licenciatura inédita, Departament d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona (Barcelona, 1985)

196 Els numeros en claudator remetien als capítols corresponents de les ordinacions incloses a l'apèndix documental publicat per TURULL "La industria drapera a Cervera "

prohibit d'afegir-hi "borra, gratusa, pèçols o borrellons" (197). Tan sols era permesa una sola qualitat en un drap, ja fos llana curta o llana de pel llarg. Aquests dos tipus es determinaven segons la tossa de les ovelles: llana de pel llarg per la tossa primavera; i llana de pel curt per la de la tardor. En aquest moment encara no hi ha cap tipus entremig de pel. El frau o "encamerament" estava penat amb la destrucció de la tela.

D'altra banda es permetia la utilització de la borra i les altres deixalles sempre i quan els treballessin entre ells i mai no es barreassin amb d'altra llana bona. Per tant tenim una altra qualitat de drap més baixa que les dues anteriors (pel llarg o pel curt), que només podia teixir-se amb pintes i eren peces més curtes del normal[24].

La segona ordinació va adreçada als arquejadors, però manté el mateix missatge que l'anterior. Es vol vetllar que la feina de l'arquejat, consistent en batussar i estufar la llana perquè pugui ser cardada i filada, es faci també en l'observància estricta de no adulterar el producte. L'arquejador d'ha de negar a treballar cap llana que tingui borra, gratussa, pèçols i borrellons. Només pot tractar la llana llarga, curta i les "arynes" o llana dels anyells [2]. La pena contemplada per no denunciar i per tant permetre l'adulteració del producte que li arribava a l'arquejador era de 20s., que es repartien a tres parts iguals entre el denunciador del frau pels prohoms assignats pel Consell per seguir tota la producció drapera, i per la Cort (del batlle, suposem).

Estufada la llana i desprovista d'impureses, passava al pentinador o cardador que havia de procurar no barrejar, en les cardes o pintes (198), les quantitats prohibides [3]. La llana, neta i pentinada, passava a mans de les filadores que havien de filar "be e lealment la llana o l'estam" segons el seu pel. A les filadores els hi requeria la responsabilitat fiscal del seu treball. La filadora era controlada per aquells prohoms elegits pel Consell, i si observaven que la mercaderia havia estat

197 Eren els rebutjos de matèria tèxtil excedents després de les operacions del batanatge, cardatge i pentinat de la llana. Borra: residus petits de matèria tèxtil; gratua (o gratussa): la llana d'infima qualitat; pèçols: el conjunt de caps de fil d'un ordet, a manera de sarrell, que quedava en els telers després de tallat un troç de tela acabat de teixir, borrellons: petita porció de fibres aglomerades i borrarall de llana o altres partícules de fil (totes les definicions provenen del DCVB)

198 Les cardes i les pintes eren uns instruments dels paraires per pentinar la llana i separar, una vegada més, la borra de l'estam per tal de facilitar la filadura (DCVB)

mallesa, les filadores havien de pagar el seu import a aquells prohoms [4].

A partir d'aquí, i amb l'estam preparat (199), passem a l'operació decisiva del tissatge. Aquí s'estipulava la característica física del teixit, des del pes a les dimensions passant per la textura i l'entramat: la intervenció dels ordidors (200), lluny de fixar-ne la llargada dels fils de l'aparell, es limitava en les ordinacions a repetir-los el que es venia dient fins ara ininterrompudament. Es podia ordir un únic tipus de pel cada vegada, i mai barrejar-lo amb d'altres de diferents mides o qualitats [5].

Les ordinacions següents ja afecten la feina de teixir. Un cop la llana ha estat depurada, cardada, filada i ordida, els jurats continuen insistint amb la puresa de la tela. Els draps amples no podrien contenir sota cap concepte gens de borra, gratussa, pèçols ni borrellons. Ja hem dit que un producte només amb aquests residus era permès en dimensions petites. Si es donés el cas que els operaris anteriors haguessin comès frau, el teixidor ho denunciaria als prohoms assignats i deturaria el procés [6]. Per tant, cap teixidor no podia teixir si la llana no era totz d'un sol tipus de pel, la qual cosa ja s'havia advertit abans [7].

Per protegir la qualitat del producte, les ordinacions prohiben als teixidors de cremar oli mentre fessin el drap [9]. Aquesta operació, en canvi, era admesa en les ordinacions barcelonines de 1416. Però sembla que aquest greixatge no fou una pràctica comuna ni al segle XV, tot i que la prohibició expressa de 1320 ens indica que cremar oli a l'obrador era quelcom que es feia per donar més cos a un drap.

El pes dels draps era un aspecte important i inevitable en les ordinacions. Pes i dimensió anava relacionat perquè suposava l'ús d'uns estris o uns altres: un ordit més o menys gros i un pinte de teler de llargada variable. Les ordinacions de Cervera no contemplen els draps petits. Els catorzens eren el primer tipus que venia després d'aquells inferiors de mida. Si aquests draps eren de llana, pesarien 48 lliures com a mínim (el pes s'havia reduït a 44, 43 i 40 lliures a Barcelona el s. XV).

199 L'estam no és res més que el fil de llana pentinada (DCVB).

200 L'ordidor era un aparell per ordir, consistent amb un ordeig de barres de fusta a manera de debaradiera de grans dimensions al qual s'enrotlla el fil de l'ordit (DCVB).

Els draps catorzens medien prop d'un metre i mig un cop acabats (201). Els draps fets amb pinte de setze i divuité havien de pesar un mínim de 45 lliures a Cervera el 1320.; i 46 lliures a Barcelona a començaments del XV. En aquests draps tan sols canviava l'amplària del pinte. El resultat final amb el drap acabat era que els setzens amidaven 8 pams i quart, i els divuitens 8 pams i mig. Les ordinacions, a més a més d'indicar el pes de cada pinte, també recordaven que fossin de les dimensions reglamentàries, tot i que no s'especifica la mida [11]. Aquests tres tipus de draps mitjans (n'hi havia de més petits i de més grans encara) es diferenciaven per la mida, i també per la textura i la densitat del teixit. I encara dins la qüestió de les mides, el teixidor no podia utilitzar el pinte buit de 10 fils endavant [12]. Les ordinacions de Cervera no contemplen que s'utilitzi llana de tossa o de blanquera (202), la qual cosa implicava un pes diferent. Amb tota seguretat les disposicions que hem vist feien referència a la llana de tossa.

Les disposicions [28] i [29] feien referència a l'acabat de l'obra del teixidor. La primera recordava que la confecció d'un drap destinat a ser mercaderia havia d'avenir-se "ab les ores corrents", o sigui, tenir unes vores reglamentàries. En aquest sentit, i la segona ordinació ho especifica, cada mena de drap gaudia de les seves pròpies mides. El drap catorzé havia de tenir mig llistó a la mà de l'estola en la faixa, i l'altre mig llistó al final, damunt el senyal. Si el drap era setzé fava un sol llistó de cap a cap damunt el senyal o marca; i si era un drap divuité amb la mateixa disposició es passaven dos llistons.

Els teixidors estaven sotmesos a d'altres regulacions de caràcter més genèric, però alhora molt més penades. Si fins ara els bans oscil·laven entre cinc i vuit sous, canviar l'estam o la llana que els havia estat encomenada, suposava un delictes penat amb 60 sous. El teixidor era una part del procés manufacturer: li duïen la llana i sols havia d'aplicar-hi una tècnica i un treball amb instrumental. Havia d'avenir-se totalment a la feina que li encomanaven. Suplantar una llana per una altra era un frau considerable. Igualment, tenien prohibit de comprar aquells mateixos draps que anteriorment havien eixit al seu propi obrador sota la pena de 60 sous [14].

201 Els fils de l'ordit es plegaven en lligadures, el número d'aquestes constituïa el compte del drap, que gairebé sempre era parell. Així teníem els draps "deus", catorzens, etc. (CARRÈRE Barcelona 1380-1462 i 461)

202 La llana de blanquera és la conseguida de les bèsties un cop han estat sacrificades per fer-se amb la pell i treballar el cuir.

El Consell que va dictar les ordinacions, no només es va preocupar de la qualitat del drap. Ja indicaven la intenció de beneficiar la draperia de Cervera. Amb una ordinació pretenien d'evitar que ningú que fes fer draps no tingués teixidor en el seu propi alberg [15]. La nota se'ns presenta confusa. Parla de "teixidor" com qui parla de teler, i es vol evitar que hi hagi telers aturats? o bé ens diuen que els qui assumeixen funcions "empresarials" no poden tenir cap individu teixidor depenent d'ells? Ens inclinem més per aquesta darrera opció. Els teixidors havien de fer la feina en els seus propis obradors, i no en la casa de qui els manava la foina. En canvi, es dóna llibertat als ordidors perquè ho facin allà on desitgin. Tal com es fixava el pes de les teles segons el tipus de pinte, ara s'anunciava la mida dels draps un cop s'havien teixit. Havien d'amidar un mínim de 32 alnes, però no especifica per a quin pinte [16] (203).

El teixidor, amb el drap tissat o acabat, abans de lliurar-lo al paraire, havia de permetre el reconeixement que efectuaven els prohoms assignats. Eren aquests qui feien les proves necessàries per comprobar-ne la qualitat. El pessaven, el medien i el regaven per adonar-se si era d'una llana o d'un estam determinat. Aquests prohoms tenien atribuïda una assignació de quatre diners per cada drap que reconeixien, quantitat que deuria correr a càrrec del mateix draper [25].

Només quan els prohoms certificaven la qualitat de la confecció d'un drap, el teixidor passava el producte al paraire que continuava el procés. Però no ho feia sense abans cerciorar-se que aquella tela no comptava amb impureses ni tenia llanes adulterades. El paraire no podia continuar treballant cap drap que fos adulterat amb els subproductes de costum borra, gratua, pèçols o borrellons. Era la seva obligació denunciar el frau als prohoms, i incorria en la pena corresponent si no ho feia [17].

Amb el drap en condicions el paraire era el responsable de tot el procés fins l'acabat. Responsable de portar-ho als diferents individus, i responsable econòmic en cas que el drap es malmetia. Era el paraire que s'havia de fer càrrec del defecte o dany comés mentre es cardava, baxava la llana, o en altre moment, comunicant-ho als prohoms assignats [18]. El mateix risc corria en el treball que feia el tintorer i el bataner del molí. En els dos casos la responsabilitat financera també era pel paraire que havia comanat el treball [19].

La feina pròpia del paraire, però, era la de netejar el drap i deixar-lo ben polit. Després el drap era esbandit, sovint en un molí draper. Aquestes operacions escapen a les nostres

203 Una alna feia aproximadament un metre de longitud (DCVB).

ordinacions, que tampoc contempnen la tineria final del producte. D'aquesta preparació final, només es mencionava, i és reiteratiu, la prohibició de cremar oli mentre el paraire aparellava el drap. Hem d'entendre que, igual com feien amb els teixidors, les ordinacions veien bé d'enfortir el producte amb matèries greixoses [20], o bé prenien precaucions per a no tacar els draps.

Els paraïres, com els teixidors, no podien comprar aquell drap que s'havia confeccionat en el seu alberg u obrador [22].

Com passava amb el treball del paper, l'argent i la pedra, els autors dels productes havien de posar-hi la marca o senyal que els havien atorgat els regidors locals. Així ho havien de fer els teixidors en tots i cada un dels draps que teixien [10] i els paraïres en els draps que havien aparellat o acabat [21]. Però els primers també havien de teixir el senyal d'aquell individu de qui era el drap [30]. Tres marques trobàvem, doncs, en un drap acabat del tot: el propietari, el teixidor i el paraire. El fet de tenir marca implicava el consentiment i el reconeixement dels jurats, i el dret a controlar el procés de confecció dels draps.

A més a més dels draps estandar i reglamentats, hom confeccionava de vegades draps estapolons. Eren troços que no tenien la llargada reglamentària, però que havien de complir igualment totes les prescripcions vigents pels catorzens, setzens i divuitens (204). Els paraïres i baixadors que tenien estapolons, per ser uns exemplars atípics, però no retalls o desperdiciats, havien d'anunciar-los als prohoms per a que verificassin llur qualitat i certifiqassin que no tenien cap mena de tara o canonatge. Els paraïres havien de declarar aquest drap només arribar del moli, i abans de llençar-lo si fos el cas. La pena requeïa en el paraire si havia llençat l'estapolo sense dir-ho als prohoms [16].

Els draps que sortien canonats (o tarats) eren reaprofitats a nivell particular, sempre amb el coneixement dels prohoms assignats. Al drap se li treuïa la fxa i de la vora malmesa li tallarien tres dits d'ample de cap a cap. Després s'esbocinaria en tres parts i se'l tornaria al seu propietari sense que el pogués vendre a ningú de fora la vila. Només podia utilitzar-lo per vestir-se ell i sa companya [27].

204 CARRERE afirma que els estapolons no eren pas retalls sobers d'altres draps, sino que unicament eren peces més curtes que havien de respondre igualment a totes les exigències de qualitat (CARRERE Barcelona 1380-1462 | 463)

Les ordinacions dels paraires tenien un àmbit de vigència territorial. La normativa s'aplicaria a qualsevol drap fraudulent que es trobés a Cervera, tant si era fet per paraires de la vila com de fora. La pena imposada per aquests draps "de qualque lloch strany" eren la mateixa que pels locals [23].

Quan la tela ja havia anat a la tineria i tornava a mans del paraire, s'havia complert tot el procés i el drap es considerava acabat. La darrera ordinació atenyia l'encarregat de la venda: el draper. S'anunciava que es penaria inflexiblement aquells qui venien draps d'una qualitat per una altra. Cada drap tenia la seva "sort", que no podia ser ocultada ni enganyada [31].

La infracció de les ordinacions estava regulada per un règim penal determinat. Acompanyant la disposició positiva o restrictiva, cada ordinació tenia estipulada la seva pròpia pena per l'infractor. Les ordinacions de 1472 van esmenar el concepte de "pena" i hi van incloure el de "bar". El dret penal, després de la Recepció, formava part del dret públic:

Sia com sia, només es fixen quatre tipus diferents de penes. Les ordinacions [4] [18] i [19], més que regular una pena, responsabilitzaven a les filadores de qualsevol perjudici o dany que sofrís el producte que treballaven, i als paraires els pertocava el risc quan es malmetia el drap en el moli bataner o la tineria.

Dins les penes pròpiament dites, tres implicaven el pagament d'una quantitat fixa de sous, i una suposava la destrucció del drap i la crida pública del motiu objecte de pena. D'aquest darrer cas només trobem la responsabilitat penada de barrejar desperdici de la llana amb la que era de pèl llarg o curt [1], [24]. Per tant, l'adulteració flagrant d'un drap no deixava lloc a dubtes. El producte fraudulent havia de ser destruït cremant-lo, i de cap manera no podia incloure's en el circuit comercial. Aquesta pena deuria ser màxima, ja que implicava la pèrdua de matèria primera, i el desaprofitament del temps esmerçat. En aquest cas no hi havia perjudici per a segons, ja que es penava el primer pas de tot el procés de producció drapera. Hi perdien aquells que traven i classificaven la llana

Després, ja venien les penes pecuniàries. La més severa exigia el pagament de 60 sous, i no era aplicada molt usualment. Només requeria en la infracció de quatre ordinacions: [13] [14] [15] i [22]. Primerament, quan el teixidor que rebia una llana per teixir un drap ho feia amb una altra d'inferior qualitat i s'apropriava, indegudament, d'aquell producte superior. La mateixa pena era aplicada quan el teixidor o el paraire compraven els mateixos draps que cada un havien teixit i aparellat en els respectius obradors. La quarta ordinació penada era la que prohibia a l'empresari de tenir personal directament en el seu propi obrador.

Després dels 60 sous, venia la pena de 20 sous i la de 5 s. Dins la mitjana quantia trobem nou ordinacions: [2] [3] [6] [10] [17] [21] [26] [27] i [31]. Corresponen a les regulacions dirigides als arquejadors, pentinadors, teixidors i paraires i baixadors, i no obeeixen a una sistematització evident. En tot cas es tractaria d'infraccions no capitals sinó de rellevància mitjana: adulteració observada durant el procés, fer marc i senyal, permisibilitat. A diferència de les anteriors, els penats aquí no practicaven la iniciativa primera d'adulterar el producte, sinó que en tot cas van permetre que el drap fraudulent continués el seu camí. Aquesta prelatió i intensitat del delictes era observada en la quantia de la pena.

Els bans inferiors estaven taxats amb 5 sous, i corresponien a dotze ordinacions [5] [7] [8] [9] [11] [12] [16] [25] [29] [29] i [30]. Generalment es tractava de característiques formals dels draps pes, mesures, utilatge a usar, etc... i no tant la qualitat intrínseca del producte i els seus components.

En la majoria dels casos no s'explica qui és el destinatari de la quantia de les penes. Hem de suposar que se seguia el sistema de partir l'import en dues o tres parts. La primera ordinació amb càstig pecunari així ho determina. Una tercera part sena pel denunciant, una altra tercera part per la Cort (del batlle, deduïm nosaltres), i la darrera part era pels prohoms assignats al control del treball dels draps. Res no ens fa pensar que no s'actués així en els altres casos.

3.1.6. Drapers, paraires, teixidors i mercaders

Les ordinacions dels paraires de Cervera de 1320 ens han interessat per més d'un motiu. D'una banda són un esborrany pel seguiment del treball i la tècnica de la draperia catalana del segle XIV. Però ja vam dir que no eren excepcionalment riques en aquest sentit. D'altra banda, però, ens introdueixen a l'estudi dels grups socials vinculats a la indústria tèxtil. Tot i que les ordinacions no pretenien regular aspectes laborals de

la draperia, indirectament ens ofereixen algunes referències molt interessants. En especial per a desvetllar el paper dels drapers, els paraires i els teixidors.

En les dues ordinacions són els dos darrers oficis els qui acaparen la major part de la normativa. Només circumstancialment es mencionen els drapers, que tanquen el cicle de la producció de teles. D'altres col·lectius hi són igualment poc referits, i alguns ni se'ls menciona

Sia com sia, entrem en l'anàlisi de les relacions i el paper que tenien els drapers, paraires, teixidors i mercaders, i deixem per a un altre capítol l'estudi global de les relacions socials dins la comunitat.

Producció i comerç són dues activitats econòmiques diferents que van estretament relacionades. A l'edat mitjana podem trobar-nos amb la disjuntiva de preguntar-nos què va ser primer, i què va impulsar què. D'una banda cal precisar que una producció drapera a escala local ja existia a Cervera i a qualsevol nucli mínimament poblat. Però també és cert que aquestes empreses locals no sempre prosperaven ni ampliaven el seu radi d'acció. Igualment certa és l'existència d'una activitat comercial al llarg de tota l'edat mitjana, però bé que d'una magnitud diferent d'uns anys als altres. Era fàcil que alguns productors fessin també de mercaders (o millor dit, de venedors). Però la gran diferència entre les activitats esdevindria a partir, sobretot, del segle XIII a les nostres terres.

Fou a partir d'aquest moment que la importància del capital, el crèdit i les noves tècniques comercials va esdevenir definitiva. Difícilment podien prosperar els oficis sense el capital suficient per relançar llur activitat productiva. Com diu R. S. LOPEZ, "l'artesà medieval (...) produïa poc perquè estava insuficientment mecanitzat, i no estalviava el capital necessari per millorar el seu utilatge perquè produïa poc(...)" (205). La manca de crèdits l'impedia trobar nous clients i fer l'esforç necessari per créixer. En aquest sentit l'artesà-productor estava encarrat en un cercle viciós.

El paper del comerç va ser decisiu en aquell moment. Al bell mig entre oferta i demanda, els interessava, pel seu propi benefici, estar en contacte amb els dos pols. El seu capital i el crèdit facilitava l'increment de la producció que era absorbida pels nous mercats que podia encetar (206).

205 LOPEZ La revolución comercial 185

206 Sylvia L. THURUPP, "La industria medieval, 1000-1500" Historia Económica de Europa (CIPOLLA ed.) I, 263-267

Però la relació entre productor i mercader era més pròxima encara. L'artesà no només també comerciava a un nivell reduït, sinó que fins i tot podia convertir-se en empresari dins l'activitat i passar a un mercadeig superior. Alhora, els mercaders estaven temptats d'invertir directament el seu capital en alguns obradors per aconseguir un major rendiment. El desenvolupament d'una activitat comportava l'avenç de l'altra.

Aquesta tesi contrasta amb la d'Henri PIRENNE, segons el qual els grans beneficis autènticament capitalistes des del s. XII del gran comerç, no repercutien en la producció sinó en l'adquisició de rendes. Creditors de principals feudals i de reis, els mercaders esmerçaven els seus recursos en l'adquisició de terres (207). Avui en dia aquesta visió ha estat poc a poc esmenada i es considera aquella afirmació, no incerta, però sí menys taxativa i generalitzadora.

Dins la indústria tèxtil, que agrupava una trentena d'oficis, centren la nostra atenció els drapers, els paraires i els teixidors. Hom coincideix en atribuir als drapers un paper director en tot el procés de confecció de teixits. En un principi practicaven la venda al menut, i esdevenien un esgraó a cavall entre els artesans que treballaven amb els seus estris els productes, i els grans mercaders amb molts més recursos. Però els drapers tampoc no eren uns simples detallistes de draps. Actuaven a manera "d'empresaris" que coordinaven els oficis que intervenien. Amb un cert capital inicial, a començaments del segle XIV, els drapers compraven la llana i la comercialitzaven; però no intervenien directament en cap ofici concret. Aquest lloc en la comercialització i el mercadeig de draps el facultava per a empènyer els oficis productors. Quan més mercats tenia oberts, més feina donava el draper a tots els artesans que intervenien. La prosperitat del seu negoci implicava la dels altres, però era ell, cada cop més mercader, qui duia la iniciativa amb el capital que anava acumulant.

Les nostres ordinations, de començaments del s. XIV, gairebé ni mencionen la figura del draper. Només la darrera ordinació l'anomena explícitament.

...que degun draper no vene ne gos venire dins la vila negun drab sinó de la sort que averiat lo dit drab serà per manera que no vene los drabs de una sort per altra. [131]

Era evident que el draper tancava el procés i comercialitzava els draps. El draper, doncs, feia de mercader. Però ens interessa

207 Henri PIRENNE: Historia Económica y Social de la Edad Media (Paris 1933; Mèxic 8ª ed. 1961), 122-123

saber si aquest mateix draper també era el promotor de tota l'activitat. I sembla ser que així era.

Deduïm de les ordinacions [15] i [30] que existia, des del primer moment, un propietari del drap. La peça anava d'un obrador a un altre per sofrir els diferents treballs. Però el drap sempre era d'aquella persona que comprava la llana. Després comprava la força de treball dels artesans fins que el drap era acabat. El seu producte, manufacturat definitivament, era comercialitzat pel mateix "propietari-capitalista".

Aquest propietari no podia ser cap altre que el draper, ja que l'ordinació [10] manava fer un senyal del teixidor, la [21] el senyal del paraire, i la [30] manava al teixidor "(...)que teixirà lo senyal de aquell de qui seia lo drab(...)". Com hem vist, apareixen tres senyals: en cada drap: teixidor, paraire i propietari del drap. L'ordinació [27] sembla confirmar aquest extrem, quan, parlant dels draps tarats, obliga que "(...)sie tomat a aquell de qui seia(...)" En aquestes relacions de propietat, en cap moment no s'ha mencionat els paraires.

Això no obstant, els paraires, el gremi dels quals va prosperar molt a finals de segle, no eren en aquest moment uns artesans qualsevols. Ja els advertim desmarcats de la resta d'oficis. Molt probablement venien després dels drapers i els tintorers en importància. En les nostres ordinacions semblen actuar de semi-coordinadors. Malgrat tot continuaven adscrits a una feina manual: ells havien d'adobar i aparellar els teixits [17] [20] [21] [22], i tenien el dret privilegiat com als teixidors i l'obligació de marcar els draps que havien treballat [21]. La seva tasca de coordinació s'adverteix en les ordinacions [19] i [26]: era responsabilitat seva dur el drap al moli draper i al tintorer, i també seu risc que en aquest estadi el drap sofrís cap dany; el paraire, a més, quan tenia un drap estapoló acabat havia d'anunciar-ho als prohoms que certificaven la qualitat del producte.

En fi, no sembla ser que el seu ofici es resumís únicament al treball mecànic, tot i que era evident. El drap no era seu, com hem vist; entre d'altres motius perquè estava obligat a pagar la indemnització si es malmetia la tela en el cardatge i l'acte de baixar-lo [18].

No era casualitat ni caprici dels jurats, que de 31 ordinacions que tenia el conjunt, gairebé la meitat anaven adreçades als teixidors. I en efecte, es tractava de l'ofici més indispensable de tot el procés: els teixidors convertien la llana filada en una peça de tela. Era el moment clau de la transformació de la matèria primera en producte manufacturat encara no acabat.

La tècnica del seu treball els obligava a ser personal qualificat. Eren propietaris del seu teler o mitjà de producció. L'aspecte de l'utilitat tècnica i la importància de la seva aportació feia que ocupessin un lloc de relativa importància en la jerarquia dels oficis del ram tèxtil. Deixant apart els drapers, els teixidors estaven per sota dels tenyidors, dels bataners del molí i dels esquiladors. Es pot dir que dins del conjunt de la burgesia urbana ocupaven una posició discreta. Sembla evident que el teixidor propietari del teler estava obligat a llogar el servei d'algué més. El seu instrumental així ho requeria.

No resta clar si sempre treballava un producte que era seu, o bé si, com d'altres oficis, operava per encàrrec amb draps que eren propietat del draper. En tot cas no es convertia en empresari en el sentit que no dirigia tota la producció, sinó que el seu treball de teles el venia a una altra persona que realment estava per damunt seu. El seu "empresariat" es reduïa a una etapa molt concreta (208).

No dubtem de la importància de la seva aportació quan el Consell els concedia el privilegi -igual que als paraires i drapers- de posar el seu senyal als draps [10]

La reglamentació del treball del teixidor començava amb l'ordit de l'estam [5] i continuava amb la quantitat de la llana [6] i [7], el pes [11], les dimensions [16] etc

Però les nostres ordinacions no semblen reconèixer aquella autonomia empresarial que hem comentat que "negun teixidor no gos combar l'estam ni la lana que li seia comanada a teixir e a fer lo drab" [13]. El teixidor, per tant, treballava per encàrrec i li donaven fins i tot el material que havia d'utilitzar, probablement de part del draper que comprava la llana. Després encara se'ns diu que cap teixidor "no torn ni gos tornar deun drab textit hage fins sie reconegut per los prohoms..." [25]. De nou apareix la idea d'encàrrec, ja que ha de tornar el seu producte: la llana ja teixida i transformada. I encara se l'obligava a teixir el "senyal de aquell qui serà lo drab" [30]. Està clar que el drap no era seu i que ell únicament treballava sobre un producte propietat d'altri

CARRERE ens indica que cap a finals del segle XIV els

208 CARRERE opina que "el teixidor, el paraire i els tintorers són ells mateixos el que podríem anomenar uns 'empresaris de draps', volen dir persones que compren la primera matèria, paguen els diferents treballs (llevat dels que ells asseguren), i són propietaris del producte acabat" (CARRERE Barcelona 1380-1462 I, 515)

drapers deixen d'aparèixer en la documentació. Només s'hi troben mercaders i paraires i "altres persones" (209).

A Cervera, lamentem una vegada més que no s'hagi conservat cap document del s. XIV que ens ofereixi una relació absoluta dels membres dels oficis. Totes les referències socio-professionals són notícies d'altres fonts, que ens apareixen aïlladament. No sabem tampoc si poden prendre's com a representatives o no. En tot cas, són les úniques que hem pogut aconseguir.

La relació d'individus que es declaren drapers o bé hi estan vinculats és interessant, i més encara si la contrastem cronològicament amb la dels paraires (210)

DRAPERS

ROVIRA, Bonanat za P	1325
ROVIRA, Perpenya za	1325
BERGES, Pere	1332 merc
GARZILA, A. de	1332 (moli draper)
OLUJA, Maimó	1332 (ex-moli draper)
CARDONA, Ramon. P	1333
BOSCH, Joan	1337 merc
FUSTER, Ramon	1337 merc
PERECAMPS, Bernat	1360
MAGER, Guillem	1383 (merc)

PARAIRES

CASTELL, Guillem	1345
PUIG, Ramon	1346
MIRO, Jaume P	1352 1382 (merc el 1388)
LAURADOR, Guillem	1365
FARNOS, Berenguer	1368
FUSTER, Bernat	1372
VILA, Joan	1372
SERRA, Pere P	1379-1388 (merc entre 1360 1388)
AGER, Bernat	1384
RIALB, Guillem	1385
SOLA, Guillemet	1358

209 CARRERE Barcelona 1380-1462 | 547

210 En la relació dels drapers inclouem tant l'antic propietari d'un moli draper, com el propietari més recent. Entre parèntesi, l'adscripció de mercaders que els hem trobat documentada. Les dues dates signifiquen que hem documentat aquella informació aquells anys concrets. La majúscula "P" indica que foren parais un any o altre.

Com dèiem abans, i ara ho constatem, els drapers apareixen generalment en la primera meitat del segle XIV, i bastants dels que tenim documentats també se'ls coneix per ser mercaders. La llista del individus només mercaders és molt més llarga, i és ben probable que algun altre d'ells fos draper d'origen. Els paraires, en canvi, abunden la segona meitat de segle; el més antic que van trobar és de 1345. El cas no és que trobem paraires aviat (hi són des de que es treballa la llana), sinó que llur aparició als volums del Consell i a la documentació municipal no augmenta fins aquest moment, en relació inversa al que feren els drapers, que progressivament van dedicar-se al mercadeig a l'engròs i gairebé deixaven ja l'obrador, però no la botiga.

Sembla ser que els principals drapers barcelonins a mitjan segle XV van canviar la tendència de llur activitat econòmica. De capdavanters de l'exportació i el comerç de draps del país, van passar a ser importadors de draps de luxe, i de potenciar i estimular la draperia catalana, van convertir-se'n en els més "terribles competidors" (211)

Quan els drapers-mercaders canviaven d'hàbit, aleshores sense els paraires els grans interessats en potenciar la manufactura tèxtil catalana (212). Per aquest motiu és important anotar la insinuació, dèbil però, de la nostra documentació. No era arbitrari que els documents de finals del XIV ja no ens parlessin de drapers, i sí de paraires.

Aquesta pujança d'un altre grup es traslladà també al govern local. Dels drapers, Bonanatza Rovira fou paer el 1332 i Ramon Cardona el 1337; mentre que uns decennis després trobem alguns paraires ocupant aquests càrrecs. Pere Serra el 1366, i Jaume Miró (possiblement pare i fill) el 1334, 1360, 1368, 1374 i 1380, (ens consta també com a mercader). Als teixidors, per la seva banda, no els hem trobat documentats cap vegada com a paers.

Però les relacions dels oficis i els mercaders amb el govern municipal és tema d'anàlisi en un altre capítol.

211 CARRERE Barcelona 1380_1462 i 556

212 També Pierre VILAR es fa ressò de la importància d'aquest gremi de paraires al municipi barceloní del segle XIII, tot i que coincideix en afirmar que el seu paper de plens empresaris capitalistes no esdevindrà important fins més tard. Però els reconeix un paper rellevant com a compradors de primeres matèries, i els allunya de la pura menestralia (VILAR Catalunya dins l'Espanya Moderna II, 105)

3.2. Altres branques de la producció

Sembla habitual que a l'estudiar la producció manufacturera d'una comunitat, la major part del temps s'esmerça en la indústria drapera. Nosaltres ens veiem obligats a seguir aquest costum. Bé és cert, també, que el treball de la llana ocupava un lloc preeminent a la Catalunya de la baixa edat mitjana.

Però si aquest protagonisme és en part ben legítim, hem de reconèixer que la indústria de la transformació tenia un bon grapat de branques que de segur estaven arrelades a cada centre urbà. Qualsevol concentració demogràfica implica i exigeix la instal·lació d'un seguit de serveis i d'oficis que l'atenen. Una comunitat abundant era un bon mercat potencial, i era lògic que poc a poc motivés que els artesans s'hi establissin.

A Cervera no existeix cap document dels segles XIII ó XIV que permeti de reconstruir l'estructura socio-econòmica de la vila, ni veure quins oficis hi estaven més i menys representats. Totes les adscripcions professionals que tenim, ja hem dit que provenen de referències indirectes, i no són necessàriament representatives. Per exemple: hem localitzat 20 sabaters, però apareixen dispersos al llarg de gairebé un segle, eren molts més a la vila? o bé ens hem aproximat força als que hi havia? La pregunta -i per a tots els oficis- no té resposta. D'altra banda, la sola notícia d'un artesà de tal o qual ofici no és cap referència extraordinària. És ben lògic que n'existís un bon grapat, i variat a la Cervera del XIV.

Els que ens interessana i ja anunciem que no ho podem fer-, és calibrar la relació de forces i quins oficis tenien més i menys importància numèrica.

En aquest epígraf, doncs, no podem sino fer-nos ressó molt breument dels oficis i artesans que hem trobat documentats. Conscients que n'eren molts més, testimoniem, com a mínim, que llur activitat existia a Cervera.

3.2.1. El treball del vidre

Només tenim dues notícies d'aquest art a Cervera. La primera és que el 1355 estava instal·lat a la vila Guillem Daveya, vidrier. La segona data de 1377 i es refereix al mestre del forn del vidre que era Francesc Roger (213). El mateix DURAN i SAMPERE ens remet al testament del mercader Berenguer de Castelltort, del 1380, on disposava que es fes un retaule i

vidrieria per la capella de Sant Jaume, a l'absis de l'església major de Santa Maria (214).

El procés tècnic de l'elaboració de vidre, amb el forn corresponent, feia que el vidrier, a més de ser un mestre de l'ofici, esdevingués també un veritable empresari amb el capital necessari per les instal·lacions. Precisa nombrosa mà d'obra, fusta en abundància pel forn, serra i sosa que ha d'importar d'una altra regió (215). Sembla ser que aquests mestres vidriers tenien una funció semblant a la dels drapers, i que col·laboraven sovint amb els mercaders. Però el fet de dedicar-se a una feina manual els exclouïa de l'estament mercader i els adscriuïa al dels artistes.

De ben segur que el forn de Cervera només satisfia les necessitats de la vila i la rodalia més pròxima. Tant és així que en el fogatge de 1497 no trobem documentat cap vidrier (216)

3.2.2. El treball de l'argent

Els argenters eren un gremi dedicat als objectes de luxe, i per tant amb unes ganàncies que els distanciaven de bastants altres artesans. Però també en aquest cas el treball manual els separava de l'estament dels mercaders, als quals s'aproximaven per llur situació de benestar.

L'ostentació del luxe, tot i haver estat reprimida accidentalment (217), suposava un element de distinció i identificació social. Qualsevol comunitat urbana aplegava una minora polito-econòmica que era clienta dels argenters locals.

El treball dels argenters és un dels primers que està reconegut en la documentació. Si els teixidors, paraires i drapers van poder marcar els seus productes com a mínim des de 1320, els nostres argenters van rebre aquest privilegi més aviat.

214 DURAN Libre 147

215 CARRERE Barcelona 1380 1462 i 411 415

216 BERTRAN "Aspectes demogràfics i econòmics de Cervera" 55-72

217 Les ordinacions que regulaven l'ortie (luxe) en el vestir, aprovades per Pere III el 1344 per a Cervera prohibien, d'entre d'altres, l'ús d'or, argent, i perles en les sivelles i el vestit (CONDE "Vestit i societat" 25 42)

el 1315 (218). El document reial indica que el privilegi ha estat concedit atesa la suplicació dels jurats i prohoms de la vila. Es reconeix que amb anterioritat a la concessió, a Cervera ja hi viuen i treballen argenters que desenvolupen amb cura el seu ofici. Jaume II concedeix als regidors locals -no als argenters-, en nom de la vila, a tenir marca o senyal per consignar tota la producció d'argenteria que es feia a la vila, a semblança del que havia fet a Barcelona.

Per tant, no sembla que s'atorgués un senyal a cada argenter, ni molt menys directament. Sinó que una sola marca signava tot el treball de tots els argenters; els jurats i prohoms eren els responsables d'administrar-la. Eren aquests regidors qui donaven el permís als argenters per utilitzar o no el senyal representatiu de l'argenteria local. Però alhora, els mateixos jurats havien de garantir que, en efecte, el marcatge i la consignació dels objectes es fes segons la legalitat vigent.

Com en la drapera i d'altres productes, el Consell exercia un control de la qualitat dels objectes d'argent. Només encetar la segona legislatura documentada el Consell elegia uns guardians per a reconèixer les taces, culleres, corretges i tot allò d'argent que s'havia de bunnar i marcar (219). Dels tres prohoms que s'elegiren, només sabem que Pere Ballester era argenter aquell 1333, i que ho continuava essent el 1346. Entre 1353 i 1375, com a mínim, exercí d'argenter el jueu Menahem de Querci. Si considerem un inventari que ens deixà, cal suposar que estava força ben situat socialment (220). DURAN i SAMPERE publicà la relació dels esns que tenia aquest jueu argenter:

unou encluses de ferro petites quatre
martells mitjans, dotze martells petits,
quatre fileres petites de ferro, cinc usores
d'argenter, cinc estenalles de ferro, un compas
de ferro, quatre moles de ferro, dues
naleres, dues trompes, tres bunyidors, una
dotzena de burins, dos compasets, unes manxes,
un fornec, tres crivells, unes estenalles,
dues tacetes d'aram d'argenter en un saquet,

218 ACA Reg Grat 211, 280v. AHCC Pergamins 12, LP 1315
abril 8, 8v-9r

219 AHCC Consells 1332 1333 49r

220 AHCC Fons Notarial Cervera Ramon Rama (1325-1382),
Manuals, 37r

una dotzena de segells de llautó no gravats" (221)

La intervenció municipal al treball de l'argent no es deuria reduir només a atorgar el dret a marcar les obres i revisar-les. Ben probablement deuen existir al s. XIV unes ordinacions que reguessin amb detall l'ofici. Almenys la documentació del s. XV es fa ressó d'unes modificacions de les ordinacions dels argenters de Cervera (222).

D'altra banda, els productes d'argent van ser gravats amb la imposició com a mínim des de 1337 mútuament amb la merceria. Alguns anys es venia l'arrendament, a més a més de la merceria, amb l'especeria i la tenderia. Tot plegat no sumaven massa diners.

Hem de creure, doncs, que l'activitat dels argenters tendia a satisfer la demanda local intrínseca a un nucli urbà de les dimensions de Cervera. Probablement aquesta indústria es desenvoluparia en endavant, sobretot pels encàrrecs religiosos i les confraries que desitjaven reliquaris, creus i altres distintius.

221 DURAN Llibre... 182. DURAN I SANPERE encara publicà un altre inventari de 1439 del botiguer Mateu Novella, amb abundància d'obres d'orfebrena amb el marc o senyal de Cervera. També ressegueix les obres d'argenteria que duen aquell senyal tot al llarg dels segles XIV, XV, XVI i XVII (Agusti DURAN I SANPERE: "La creu de Sant Nicolau. Els argenters de Cervera" EUC VIII (Barcelona, 1914), 142-201). La biela es una barra amb colze que transmet a una roda el moviment de rotació, rellera motlle de ferro que té un canal dins la qual es diposita el metall fos per reduir-lo a nells (barra de metall obtinguda per solidificació del metall líquid dins d'uns motlles), brunyidor instrument que serveix per brunyir o donar lluentor utilitzat pels argenters en l'or i l'argent, buri barra d'acer trempat, amb tall esbiaixat en un dels seus extrems, que serveix als gravadors per fravar metalls o altra materia dura, clivell probablement era l'estri per fer obertures llargues i estretes (totes les definicions provenen del DCVB)

222 AHCC Consells 1446, 46r, 53v DURAN Llibre... apèndix crític, 199.

3.2.3. El treball de la pell

Sembla ser que el ram de la pell era dels més importants a Cervera -i a la indústria medieval en general (223)- després del de la llana. D'aquest sector, que agrupava diferents oficis, a la nostra vila n'hem trobat documentats quatre: sabaters, blanquers, curaters i pellers.

Ja vam dir que Cervera no era un centre ramader important, i que la llana per la draperia deuria venir de les planes de Lleida i l'Aragó, i dels monestirs benedictins pròxims. Suposem que les pells d'animals sofren una ruta semblant, ja que el treball de la llana i del cuir no anaven tan deslligats; ambdós sectors s'interessaven per un mateix animal, per bé que aprofitat diferent.

Curtir pells i cuir implicava consumir grans quantitats d'aigua, de la qual Cervera no era gens rica. No faltaren els documents en què esclataven les dissensions entre els pagesos i els blanquers i curaters per l'aprofitament de l'aigua i les cèquies (224). El tractament amb el taní, amb olors desagradables i emanacions contaminades obligaven els blanquers a situar llurs tallers allunyats del nucli de la població, i agrupaven així els seus obradors en una zona determinada (225).

El procés de curtir les pells era molt lent. A més de polir-les i disminuir-ne l'epidermis i el pel calia donar-les-hi un tractament de erminat que garantis llur conservació. Els curtidors es veien obligats a tenir les pells molt temps immobilitzades mentre feien efecte els tractaments "químics aplicats". Per aquest motiu, tenint el capital de les pells un temps mort, és fàcil de pensar que, com els teixidors, estaven a expenses d'un mercader -empresari- algu que tingues capital suficient per comprar pells i pogues immobilitzar-lo temporalment. De ser així, el curtidor i el blanquer, propietaris dels seus mitjans de producció, treballarien els productes d'altra gent que no produïen directament. La semblança amb la draperia és ben interessant. El capital dominava la força de treball, que no obstant actuava amb una certa independència en

223 Es interessant l'estudi d'Antoni PLADEVALL I FONT Una família de mercaderes de pelses en Vich a finals del segle XV (Vic, 1972), i també sobre Vic, Arcadio GARCIA El comerç de la pell en Vich a mediados del segle XIII (Vic, 1967).

224 AHCC Consells 1356 42r. Els terratinents de l'horta jussana i sobirana contra els blanquers i curaters.

225 El 1333 tres blanquers demanaren permís al Consell per fer una petita obra en la seva zona (AHCC Consells 1332 i 1333, 79r).

les condicions de treball. El mateix mercader comercialitzava després el producte acabat. Amb tot, sembla que els blanquers intentaren de vegades tenir la iniciativa empresarial i posar-se d'acord amb els camicers per a l'ús de les pells. Però només un blanquer o un assaonador amb un cert capital inicial podia llençar-se a l'intent.

Pel que fa als diferents oficis vinculats al treball de la pell, trobem en primer lloc els sabaters. N'hem documentat un total de vint, la meitat dels quals són de la dècada de 1380, i només dos són de darreries del s. XIII i començaments del s. XIV.

Els sabaters eren els únics que compraven les pells ja treballades i adobades, i per tant sortien del circuit del mercader. Sense necessitat d'invertir ni immobilitzar grans capitals, els era més fàcil de fer-se amb beneficis. Alhora que eren els artesans que feien el calçat, és ben lògic que els vingués la temptació de comercialitzar-lo. No ens estranya gens que alguns sabaters també constin com a mercaders (226). De la venda a la menuda van passar després a un comerç superior. El seu avantatge és que compraven les pells a punt de ser convertides en calçat i deseixir-se del capital d'un mercader. En alguns casos, deuen ser ells mateixos qui encomanaven les pells als blanquers i assaonadors, i feien el paper de l'empresari. És possible que fos el cas de Ramon Dan, que actuà de sabater i de cuirater.

Que el treball de la pell era productiu i actu ens ho garanteix que era un dels productes gravats pel Consell amb la Imposició. En un principi s'arrendava per separat el cuir, la pelliceria i blanqueria, i la sabateria. Però la primera aviat va passar a vendre's amb una de les altres dues conjuntament. Això ens fa pensar que les importacions de cuir eren mirces i que la vila es deuria auto-abastir d'aquest producte.

La suma de totes les Imposicions del ram de la pell mai no va ser gaire important. El seu pes sobre el global oscil·lava al voltant del 3%, i de forma excepcional arribava al 4%. El del cuir, la blanquera i la sabateria va ser un comerç poc important per Cervera.

226 Els nostres sabaters-mercaders documentats són Pere de Rocafort, Guillem Tallada, Pere Tallada i Ramon Dan, que és sabater i cuirater.

3.2.4. El treball de la construcció (227)

Dues obres arquitectòniques cabdals van centrar l'activitat edificadora a Cervera el segle XIV: les muralles de defensa, i l'església de Santa Maria. El tema el deixem pel capítol dedicat al paisatge urbà i l'urbanisme, però ara ens interessa per l'impuls que hauria de donar als artesans del ram: manobres, obrers, picapedrers, pintors, etc.

Als volts del segle XII Cervera deuria prendre la forma d'una vila closa, on cada casa del carrer major fana alhora de muralla per la part de darrera. La construcció de murs no tenia sentit en aquell moment.

En canvi, al segle XIII ja se ns parla de portals la qual cosa implicava l'existència d'un sistema defensiu en forma de muralles (228). Això sí que exigia un esforç constructiu i una direcció tècnica, per bé que l'eficàcia d'aquest emmurallat deuria ser 'eble, ja que Pere III insistí després en millorar-ne bastants aspectes (229). Tot i que els habitants estaven obligats a contribuir en aquesta empresa, el treball directe comia a càrrec dels obrers i manobres. La comptabilitat de l'obra dels

227 Sobre la construcció a la península ibèrica entre els segles XI i XVI, és interessant el recull dirigit per D. MENJOT i A. RUCQUOI publicat a Cahiers de la Méditerranée, 31 (Nice, 1985). E. PORTELA SILVA, M. C. PALLARES MENDEZ, J. E. GELABERT GONZALEZ, S. JIMENEZ GOMEZ, F. LOPEZ ALSINA, J. A. PUENTE MINGUEZ "Le bâtiment à Saint-Jacques de Compostelle (1075-1575) demande, financement, travail et techniques", p. 7-34. C. BATLLE "La maison barcelonaise au XIIIe siècle caractéristiques, techniques et matériaux de construction" p. 35-53. B. LEROY "Les grands chantiers publics en Navarre sous la dynastie d'Evreux (1328-1430)", 55-71. M. I. FALCON, M. L. LEDESMA, C. ORCASTEGUI, E. SARASA. "La construction à Saragosse au bas Moyen-Age conditions de travail, matériaux, prix et salaires", 73-93. R. IZQUIERDO BENITO "Datos sobre la construcción en Toledo en el siglo XV materiales, herramientas y ordenanzas", 151-164, i d'altres, també de Carmen ORCASTEGUI GROS "Precios y salarios de la construcción en Zaragoza en 1301" La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI 2 vols (Madrid, 1985) II 1221-1240.

228 Francesc CARRERAS i CANDI Dietari de la guerra a Cervera des del 1462 al 1465 (Barcelona 1907) VII, nota 1 menciona el portal del Corral el 1274 "Quodam patuum terre, ad opus domorum, in quo consuevit esse valleis situm in Cervaria, ante portam Cervariam vocatam de corralle sicut affrontat ex una parte in muro dicte ville Cervarie et alia in via publica" (ACA REg 20, f. 215)

229 AHCC Consells 1358, 20v 22r 25v

murs ofereix totes i cada una de les despeses esmerçades en l'empresa, i les llistes dels manobres i mestres de la pedra que hi intervingueren a partir de 1368 (230). La reconstrucció de les muralles va ocupar nombrosa mà d'obra no especialitzada que no s'ha recollit en la resta de documentació municipal o reial.

L'altra gran empresa del segle XIV fou l'alçament de la monumental església gòtica de Santa Mana. Les dues obres van coincidir en el temps, però l'edifici religiós es va anar construint a mesura que existia financiació institucional o privada.

Encara hi van haver més obres importants aquell temps. Les cases de religiosos van ser clients interessants dels picapedres de Cervera.

Aquests mestres de la pedra ja formaven confraria amb els ferrers i els fusters sota l'advocació de Sant Joan, com a mínim des de 1284. Aquest any fou procurador, entre d'altres, Pere Cardona (231), qui deu anys més tard era fet batlle de Cervera per Jaume II (232); i entre 1361 i 1378 tenia un fill que feia de piquer a la vila (233).

Pels volts de 1368, la documentació de l'obra dels murs ens indica els noms de cinc picapedrers (dos dels quals eren forasters), i nou mestres del mur (234). Segons Joan TOUS, especialista en gliptografia catalana, a mitjan segle XIV havien arribat a treballar en la construcció de Santa Magdalena fins i tot dues dotzenes de picapedrers, cada un amb la seva marca o senyal, trenta sis de diferents a Sta Mana, i vint-i-vuit a Sant Domènec (235).

Al llarg de tot el segle XIV hem documentat l'existència de nou pedrapedrers, quatre guixers, dos tenders, i vuit mestres de tàpers o de murs, a part de tota la mà d'obra no qualificada que escapa al nostre còmput.

230 AHCC Obra dels murs 1368, 1374, 1390, 1392, 1395, 1397,...

231 AHCC Gremis 1291, 14r

232 DURAN Llibre 44

233 AHCC Claveria 1361, 98r

234 AHCC Obra dels murs 1368, DURAN Llibre 48

235 Joan TOUS "Aportació dels signes de pedrapiquer de Cervera a la gliptografia catalana" Miscel·lània Cerverina I (Cervera, 1983), 19-37

Malgrat conèixer alguns noms i l'existència de certs oficis gairebé no n'hem trobat informació sobre llur activitat productiva per bé que els monuments que han deixat en són prou representatius.

La documentació, en canvi, sí que s'ha fet ressó de l'ofici de teuler. La vila n'està mancada el 1362 per la mort de l'únic que hi havia. D'altra banda coneixem l'incendi que es produí l'agost de 1388 a casa d'en Puigredon, teuler, que causà la destrucció del seu alberg, l'hort, més de 100 somades de llenya pel forn i un grapat de teules fetes (236). La feina de fer teules exigia certes instal·lacions forn, palla, llenya en abundància i la matèria primera a l'abast. Això podria explicar el que en aquells moments fossin pocs a Cervera. En canvi, pel 1393 sembla ser que els teulers han augmentat fins el punt que el Consell ha d'intervenir. D'una banda s'els prohibeix comprar palla per cremar sota pena de 60 sous, i d'altra, entrem en competència amb els ramaders-carnicers per l'ús de l'aigua. Els teulers utilitzaven la de les basses dels termes de la vila per assaonar la terra de les teules, i deixaven sense res de beure les bèsties que hi arriaven, aquestes havien de dur-les abeurar al torrent, la qual cosa causava perjudicis als de Cervera. El Consell decidí que l'aigua de les basses sols seria per abeurar els animals (237)

Aquest increment de teulers a la vila cal interpretar-lo com que augmentà la demanda de teules i el mercat permetia instal·lar nous forns. Hem de pensar que l'activitat constructiva -necessitat de teules- va elevar-se aquests darrers anys del segle

R J LOPEZ ha llençat la hipòtesi que la construcció de catedrals va actuar en alguns llocs Beauvais, en concret, obstaculitzant el desenvolupament d'altres indústries urbanes, mentre que certes construccions (alguns ponts, exemplifica) van accelerar-les (238)

236 AHCC Consells 1388, 63r, 68r

237 AHCC Consells 1393, 86r, 93r

238 LOPEZ La Revolución comercial en la Europa medieval, 212

3.2.5. El treball de la metal·lúrgia

En aquesta ràpida pinzellada de les activitats artesanals a la vila, no podia mancar-hi la metal·lúrgia (239).

Ni de lluny no tenim cap referència ni de la mineria ni del treball de les fargues. Tenim documentada, això sí, la confraria de Sant Joan a partir de finals del s. XIII, que agrupava els ferrers amb els fusters i picapedrers. Hem trobat pocs artesans dedicats al ferro, només quatre ferrers tot el segle, un sol manyà, un colteller i un mestre d'espases. Realment, ben poca cosa. És evident que deuen ser més, una altra cosa és que apareguin als documents, però tampoc no massa més. L'any 1497, en un fogatge força exhaustiu, només havia tres ferrers i dos manyàs a tota la vila (240)

El volum de l'arrendament de la Imposició de la ferreria era dels més baixos. Tant, que a partir de 1372, ja no fa, es va vendre conjuntament amb la fusta. La ferreria sola oscil·lava entre els 100 i 170 sous anuals (l'arrendament). Junt amb la fusta, l'import va pujar cap als 400 s però sovint es quedava aquesta Imposició sense cap comprador arrendador, senyal del poc pes que tenia la importació de productes metal·lúrgics. És possible que les necessitats dels vilatans restessin satisfetes amb els pocs artesans que ja hi havia

Un sector que semblava interessant era el dels coltellers i espasers, que no sempre estava ben cobert. En alguna ocasió calgué anar a Barcelona per comprar "glavis" (espases) que el Consell repartia entre els singulars a un preu assignat, això era 1393 (241). Però abans els paers ja s'havien esforçat en tenir abastida la vila d'aquella indústria. El 1360 es manifestava la fretura d'un mestre que sabia fer coltells, i es

239 Entre d'altres, hom pot consultar E. GRAELLS "La farga catalana en las comarcas gerundenses", Revista de Girona any VII, núm. 6 (Girona, 1961), 57-62, MIGUEL GUAL CAMARENA "El hierro en el Medievo hispano", VI Congreso Internacional de Minería (León, 1970), I, 275-292, J. MADURELL "Fargues martinets i calvaó (contribució a la seva història)", Anales del Instituto de Estudios Gerundenses XXI (Girona, 1972-1973), 171-275, S. RUBIO y A. GALLARDO "La farga catalana. Descripción i funcionamiento" (Barcelona, 1920), i el recent treball amb bibliografia de Luis Miguel DIEZ DE SALAZAR "La industria del hierro en Guipuzcoa (siglos XIII-XIV). Aportación al estudio de la industria urbana" La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI 2 vols (Madrid, 1985), I: 251-276

240 BERTRAN "Aspectes demogràfics i econòmics" 64

241 AHCC Consells 1393, 78v

va aprofitar la fira per fer tractes amb un de Tarragona, amb bones franquesses i llibertats (242). El 1384 es repetia el cas. En acabar el termini, el mestre d'espases hauna de retornar onze lliures deixades pels paers (243). Més tard, com deiem, calgué comprar els estris a Barcelona.

3.2.6. La producció de pa

Tot i que tractarem el tema en el capítol dedicat a l'abastiment de pa a la ciutat, hi ha algunes notícies que entronquen amb l'activitat productiva. Del conreu del blat al comerç del pa, hi ha un moment entremig: el de moldre el gra per fer farina del pa.

La primera aparició documental del molí hidràulic a Catalunya data del s. IX, però el seu us i difusió general va ser més tardana (244). Els molins formaven part indisoluble del paisatge agrari del feudalisme. No només van servir per moldre gra, sinó que suposaven una millor i més eficaç utilització de l'energia. El molí hidràulic permetia aplicar una força de manera estàtica, estable i continuada. Aquests molins es van utilitzar a la indústria drapera (els bataners), a la del paper, a la metal·lúrgia, en les serradores... S'ha d'interpretar que el ràpid desenvolupament dels molins i llur aplicació té relació amb la manca de mà d'obra i la vinculació que això té amb el progrés tècnic i científic (245)

Per lo que fa als molins fariners, suposem que ja n'hi havia a la ribera de l'Ondara i prop de Cervera, com a mínim el segle XIII, a judicar pel desenvolupament urbà de la vila, si no es que va ser abans. (246) Però la documentació no ens reflecteix pas aquesta situació, ben coherent per cert

La primera notícia ens arriba el 1318, quan Jaume II permet als prohoms de Cervera de bastir molins fariner sentre

242 AHCC Claverna 1360, 86v

243 AHCC Claverna 1384, 46v, Consells 1384, 4v

244 Jordi BOLOS i J. NUET. Els molins fariners (Barcelona, 1983), 46-47.

245 J.D. BERNAL. Historia social de la Ciencia. La Ciencia en la Historia I (Barcelona, 5ª ed., 1979), 262-263

246 Un inventari dels molins fariners al riu Ondara, medievals i moderns, el trobem a Salvador PALAU RAFECAS "Inventari dels molins fariners al riu Ondara" Nova Tarrega 2136 (Tàrraga, 1986).

Cervera i Tàrraga. Assenyala que només poden ser d'una sola roda o mola, i que de cap manera la construcció del molí no pogués distorbar les possessions del rei o d'altres. La concessió permet de bastir-los allí on els prohoms de la vila ho creguin més convenient (sempre dins l'itinerari entre Cervera i Tàrraga), i també en les càquies que emergeixen de l'Ondara

Judicament els prohoms de la vila tenen els molins en emfiteusi pagant un cens anual d'un morabati d'or, amb el dret de lluisme, fadiga i domini. Estableix el document que l'emfiteuta pot donar els molins, vendre'ls o penyorar-los, però mai a cavallers o religiosos (247).

Poc temps després, el 1327, el mateix Jaume II dictava un altre privilegi que feia referència als molins fanners. Per tal d'evitar frau, tot el blat de la gent de la vila s'havia de dur a moldre, i el propietari del gra pagaria pel servei 2 d. per cada càrrega, que seria pesada anant i tornant del molí. Serien els jurats qui vetllarien pel recte compliment d'aquesta ordinació social. Qualsevol que intentés enganyar altri, fos el moliner o fos qui fos, cauria en un ban de 60 sous i la restitució del producte fraudulent (248).

A partir d'aquest moment, la majoria de notícies fan referència al funcionament i als litigis que ocasionava el molí. El control institucional afectava sobretot el sistema de pesos i mesures. Com a mínim des de 1333 "el pes dels molins" -el servei de moldre el gra dels de Cervera- s'arrendava per tot un any. El Consell requeria que l'arrendatari comptés amb homes suficients i competents que incorressin en frau (249). En aquests moments els molins eren propietat (domini directe) del rei, però el Consell tenia el domini mitjà, i l'arrendatari gaudia de domini útil per un curt període de temps. Però els ingressos en la imposició per aquest "pes dels molins" o "blat a moldre" no s'han documentat fins 1354 (lapsus en la documentació podia fer que fos anterior).

Els molins fariners d'aquest període formaven part del monopoli reial, i els vilatans no podien anar a un altre lloc. La quantitat de moles que funcionaven a Cervera no les sabem, però el 1333 mateix coneixem l'existència d'un lloc anomenat "bassa dels tres molins" (250). Per ara no sabem si aquest indret es trobava prop del casc urbà o bé on, ni tampoc si els molins eren per moldre blat.

247 ACA Reg Grat 216, 110v.

248 ACA Reg Grat 230, 22r, AHCC LP 1327 maig 26, 20v-21r

249 AHCC Consells 1332-1333, 78r

250 AHCC Consells 1332-1333, 79r

La intervenció institucional del Consell no era sols política, sinó també financera. Les Imposicions dels productes que entraven a Cervera eren una important font d'ingressos. Dins d'aquestes Imposicions l'arrendament del pes dels molins era dels més sucosos.

En un principi s'arrendaven separades les fleques i el molí, però com a mínim des de 1372 es va fer amb un sol tracte. Es gravava el blat que hom duia a moldre i el pa que es feia.

La Imposició del blat a moldre era la tercera més important en rendabilitat. Oscil·lava al voltant del 20% del valor del total de les Imposicions, després del vi i la carn.

D'altra banda observem una interessant fidelitat i paral·lelisme entre els percentatges de la Imposició del blat a vendre i la del blat a moldre:

ANY	% BLAT MOLDRE	% BLAT VENDRE
1372	18.4	2.4
1373	19.2	1.0
1376	14.5	1.7
1378	22.3	4.1
1379	23.1	4.3
1380	17.9	3.3
1381	19.9	4.7
1383	19.0	3.4
1384	18.9	4.2
1385	24.8	5.4
1389	16.8	3.4
1395	25.0	3.5

(Segons els respectius volums de "Clavaria")

Gairebé en tots els casos, una disminució o un increment de la importància relativa del blat que es molia anava acompanyada també d'una disminució o un increment del blat que es destinava a vendre a la plaça. Possiblement aquest moviment reflectia parcialment si la collita i les expectatives d'aquell any eren optimistes o no. Si considerem que els preus del gra encara no estaven totalment fixats per la llei del mercat, hem de suposar que Imposicions baixes volien dir entrades baixes absolutes, no pas que es tractés d'una entrada de blat quantitativament uniforme a un preu diferent. A més, la coincidència en el moviment de les dues Imposicions apunta en aquest sentit. Això no obstant hem de reconèixer que hi havien alteracions molt importants dels preus en conjuntures difícils. La sequera i la carestia van fer que la migra de forment es vengués a l'exorbitant preu de 80 s el 1376, mentre que el

desembre de 1333 a les portes d'una carestia famosa, anava a 24 ó 25 sous. Un preu "normal" era el de 10 s. la migera de forment (251).

De conèixer la quantitat exacta que gravava el blat del moli i el seu preu podriem arribar a deduir la quantitat de blat que es molia. El blat per la venda, en canvi, era poquíssim. El més corrent era gravar els productes en un onzè del preu o quantitat (252). Si el valor de la imposició (que s'arrendava a prori, i per tan sols és un valor indicatiu) és un onzè del total, és fàcil de saber -coneixent el preu- quantes migeres teòriques s'anaven a moldre un any

any	preu migera forment [A]	onzè impos anual [B]	bx11=C valor total [C]	CA=nº de mig anuals [D]	D 2=E somades [E]	Dx146'72 l/m = F en litres [F]
1372	18s	13413s	147543s	8196 8	4098 4	1202634'4
1376	80s	8500s	93500s	1168'7	584'3	171471'6
1380	13'5s	10100s	111100s	8229'6	4114'8	1207446'9

D'altra banda tenim unes referències ben interessants. L'any 1383, uns diners d'almoïna que pujaven gairebé 2.000 s. eren suficients per fer 23.760 pans, comprant-ne el blat i amb la feina del flequer (253). Amb els diners disponibles després de pagar la imposició (l'onzè), i seguint aquella mateixa proporció que els pans de l'almoïna, ens arribarien aquestes quantitats de pans

any	C-B	pans anuals	P A 365=pans dians
1372	134 130	1.595 790	4 372
1376	85 000	1.011 500	2 771
1380	101 000	1.201 900	3 292

Però totes aquestes quantitats i els càlculs que hem aplicat s'han de prendre amb pinces. Hem pres la proporció de 1383, i els preus eren ben diferents el 1376 per exemple

Sigui com sigui,ensem que l'oscil·lació de la imposició pel blat de moldre i el de comprar es força vàlida

251 AHCC Consells 1332 1333, 108v Clavena 1376, 98v, Manifest FM 1375, 4v, 7v

252 Lonzena part de la collita també era la imposició d'origen senyorial anomenada "tasca", aplicada sobretot amb caràcter fronterer. Probablement la imposició municipal del segle XIV es una mena de derivació d'aquella "tasca"

253 AHCC Almoïna 1383, 6v

Només com a mostra podem observar el cas de 1376. Aquest any és un dels més baixos, i realment es troba en un clot en la relació del blat que es portava a molre. Per altres fonts sabem que, efectivament, aquest any "fos mal e de gran carestia entant que tota la gent se eixie de la vila per zo com morien de fam(...)" (254).

Per tant, d'una forma més o menys aproximada, els valors de la imposició reflectien la conjuntura econòmica en l'abastiment de productes bàsics.

Com ja hem mencionat quan tractàrem la propietat de l'aigua (vid. II 2.1.), l'edificació de molins va posar en conflicte els interessos de diferents col·lectius

Els molins hidràulics precisaven que l'aigua baixés amb força per la canal fins el rodet per tal que l'arbre o eix vertical impulsés la rotació de la mola. En els rius amb un cabal abundant, i en els que els desnivells eren suficients no calia fer més obres subsidiàries; però en el cas contrari -els rius de la nostra comarca són d'aquests- cal construir una resclosa o una bassa que acumuli l'aigua i la faci baixar amb força per tenir impuls suficient per moure el rodet (255)

El 1337 ens apareixen les primeres queixes. El molí que hi havia a la font d'Oncàra, prop Civit, perjudicava l'horta i un segon molí dels de Pallerols. En aquest cas el conflicte atenyia les universitats de Pallerols i de Cervera. El contenciós, en mans de l'infant Jaume, va resoldre's favorablement a la vila amb més pes específic (256). Generalitzant, s'enfrontaven els interessos dels regants i els dels moliners. Regular el curs d'un riu i fer-ne rescloses perjudicava la normal distribució per les cèquies i els canals dels hortolans (257)

El molí de Pallerols és el que menciona més sovint la nostra documentació. Aquest mateix molí que no funcionava perquè

254 AHCC Claverna 1376, 97v

255 Una explicació a fons i molt clara del funcionament dels molins farrers la trobem a BOLOS·NUET Els molins farrers.

256 "(...) e los paers e prohombres de Cervera puxen fer derocar pexera e pexeres e encara molins si negun embarch fahiyen a la dita font e a l'exagador d'aquella (...)" (AHCC Claverna 1337, 67r)

257 El problema es repetia el mateix 1337 entre regants de Cervera i Jaume de Vall, senyor de Montpao i propietari d'un molí (AHCC Claverna 1337, 37 r)

se'li prenia l'aigua més amunt, va ser comprat per Bernat del Canós aquell 1337 (258).

Els incidents d'aquest tipus s'aninen repetint continuament. El 1376 són els molins de Cervera -que ja deuriem estar més aprop del centre urbà- els que no poden moldre perquè els pagesos de Pallerols, St. Antolí, Rubinat, Timor, St. Pere dels Arquells i Montpaó regaven cada dia i els preniem l'aigua que feia de força motriu. Les autoritats reials a la vegueria van intervenir en el cas fent complir la regulació establerta pel reg (259).

La confrontació d'interessos, ben lògica però insignificant si els rius d'aquí tinguessin prou aigua, s'accentuava considerablement quan no plovia

"(.)Com per la carestia que es de pluja, los molins no poden mo re per tant com la aygua dels molins se prengue al regar()"

En aquests casos, i quan hi havia un motiu extraordinari (com la visita reial (260) i la conseqüent necessitat de tenir la vila abastida de pa), calia prendre una opció excloent. Els paers prohibien de regar per un temps per a què es pogués moldre per pastar pa. Per tant, la manca d'aigua i de pluja no afectava la població només per la collita, abundant o no. Una collita suficient podia trobar-se amb la impossibilitat o la dificultat de fer fanna per treure'n pa. El problema no es solventava fent més molins, sinó que era qüestió dels cabals d'aigua. Aquesta fretura d'aigua vulnerava l'abastiment de pa des de diversos punts, no només en el de les collites. Almenys així era a la nostra comarca. L'existència d'altra mena de molins hidràulics, com els drapers i paperers, no feia sinó agreujar el problema.

El control municipal també s'extenia a les flequeres (els documents sempre s'hi refereixen en femení) (261). Si el Consell vetllava el frau en el molí, era lògic que també ho fes on es pastava el pa. Es pretenia que el treball del pa es fes segons les proporcions i indicacions que es creien oportunes, calia

258 AHCC Clavaria 1337, 17r. Un altre Bernat del Canós ens consta com a notari entre 1372 i 1393

259 AHCC Clavaria 1376, 38r

260 Aquest és el cas de la visita programada per Joan I l'abril de 1388 (AHCC Consells 1388, 43v)

261 Sobre la regulació municipal de les flequeres a Cardona des de 1379 pot veure's Prim BERTRAN I ROIGÉ "L'assortiment de pa a Cardona (1379)", *Cardener* 2 (Cardona 1985) 119-123

evitar que, amb la fanna a la mà, cap flequera no en posés menys de la reglamentada. A més a més d'evitar-ne el frau assignant-hi guardians, els paers reconduïren a les flequeres que era feina seva de tenir la vila proveïda de pa (1349). Eren els anys de la pesta i no és difícil que el pa faltés (262). Però en canvi s'ordenava que tot el pa que es volgués pastar s'havia de dur a una fleca i a un preu establert pels regidors. Era un monopoli en benefici d'uns particulars, però mediatitzat i intervingut políticament.

Essent el pa l'aliment bàsic de la dieta, era fàcil caure en la temptació d'especular amb ell. Per controlar el tràfic del blat, el 1372 es va manar que les flequeres només podien pastar del blat de la botiga municipal, i no amb cap altre (263). Tampoc no tenien opció, el 1377, a aconseguir blat del mercat; serien els mostaçosos qui els en deuenien proporcionar tant com els en fes falta. Es pretenia d'evitar així l'especulació de blat en moments que no era abundant.

El tercer pas, després de moure el gra i pastar la fanna, era coure'l. El Consell, des de 1333, segons la documentació conservada, assignava dos prohoms de confiança com a guardians dels forns. Sembla ser que els forns eren de propietat privada, tot i que el Consell pretenia de tenir-ne força influència. Deu eren els forns que hi havia aquell 1333 a Cervera. El nom d'alguns sembla localitzar-los; d'altres indiquen el propietari. Tots els quarters de la vila tenien com a màxim un forn.

Aquests són els forns documentats el 1333 (264)

Forn de l'abeurador (al quarter de Framenors)
Forn de la Pexena
Forn de Vilanova
Forn d'en Ratera o d'en Pere Martí
Forn de Montseré
Forn de la Plaça
Forn d'en Vinet
Forn de la Bassa (al quarter de Cap Corral)
Forn de la Vall (quarter de Montseré)
Forn d'en Caherci

No faltaren els moments de tibantor entre els propietaris dels forns i els regidors. El rendiment econòmic dels

-
- 262 AHCC Clavera 1349 45r
263 AHCC Clavera 1372 27v
264 AHCC Consells 1332 1333 49r

primers s'enfrontava amb el rendiment "social" dels darrers. Els paers pretenien mantenir el pa i la fleca a un preu baix, bé per convicció social, bé perquè era una forma antiga d'evitar aldarulls i tensions. Mentre que pel gener de 1377 els "senyors dels forns" es negaven a fer-los coure, els paers, pregant la intervenció del batlle, volien obligar-los a una puja de 30 per 1. En canvi, els forners esgrimien una provisió reial que els autoritzava a quedar-se un de cada 24 pans que pastaven, tal com feien antigament. La diferència era prou considerable perquè esclatés el conflicte. En un litigi que durà més de tres mesos cap de les parts no volia cedir (265).

Ben possiblement els amos dels forns eren ciutadans benestants de la vila. No en va ser anomena "els senyors dels forns". Un d'ells és el d'en Cahorci. Aquest personatge ens és familiar. És un d'aquells representants dels prohoms del quarter de Montseré que intervenen en l'elecció dels paers i consellers. A més a més, fou paer en una legislatura anterior a 1332 (266)

Els forns, doncs, eren de propietat privada, per bé que estaven exposats a tota mena de control municipal. El Govern local volia evitar que esdevinguessin una font indiscriminada de benefici. De ben segur que tenien la feina assegurada, ja que la mateixa normativa municipal els atorgava una mena de monopoli, a canvi, però, d'uns interessos pel Consell (la imposició de la flequeria), d'un control de qualitat, i d'assegurar una quantitat

El context socio-econòmic d'aquells anys 1376-1377 es ben esparador. No ens estranya aquesta política social en moments tan crítics:

"(...)que'ls singulars de la vila sofren gran afany, e ni ha alguns que traspassen, e azo per la carestia e per lo temps que es fort pluyos, per tall com no poden res guanyar() que fazen pastar blat d'aquell de la botiga (municipal) " (267)

Aquest pa d'almoïna municipal no era pels rodmons eventuals o pels pobres "professionals" era per aquells pobres

265 AHCC Consells 1377, 3v, 12v. Del 3 de gener a l'11 de març, com a mínim. En general a cada fornada s'acostumaven a pastar i coure entre vint i trenta pans. A Cervera sembla que la mesura era de pastar 24 pans per fornada

266 AHCC Consells 1332-1333, 42r, 25v

267 AHCC Consells 1377, 19 r

"amb alberg", o sia, ciutadans rebaixats a la misèria (268). Trobem, per tant, els dos tipus de pobres: els pobres de "solemnita!" i els pobres "vergonyats".

Com veurem després, el blat era el producte més intervingut pels governs locals. Garantir l'avituallament era una de les responsabilitats i necessitats principals, i sobre tot en conjuntures adverses.

3.2.7. Altres productes manufacturats

La necessitat de productes manufacturats en una ciutat baix medieval era molt diversa, i també l'oferta dels artesans. Ja ens hem lamentat que no existeixi cap document referit als s. XIII i XIV que ens permeti fixar quines indústries estaven arrelades a Cervera.

Les suposicions poden ser moltes, però la documentació a l'abast ens fa ser prudents. Per tant, acabem aquest panorama amb unes notes molt breus que testimonien l'activitat d'aquells artesans.

Dins el ram del tèxtil, a més de la indústria capdavantera de la llana, també es conrearen les fibres vegetals; no falten els qui traficaven -que no produïen teixits fins i de seda, a més a més dels més feixucs, el cotó, el fustany

Dels sis mercers que coneixem, la meitat consten també com a mercaders. La imposició, que s'arrendava amb la de l'argenteria, no era massa voluminosa oscil·lava, la renda anual, entre els 600 i els 1000 sous

El cotó era el teixit més pobre, i només coneixem un sol individu adscrit com cotoner. La producció de teixits de cotó no la realitzava normalment mà d'obra qualificada, sino ordres religioses, dones i personal vaguerós de les viles en temps que les obligacions del camp ho permetien

Molt aviat, el 1332, el Consell dictava unes breus ordinacions per regular el treball i la qualitat dels productes que feien els sellers, basters, albadaners, capelers, i d'altres que feien filtres. Com les ordinacions de la drapera de 1320, l'objectiu principal era evitar el frau en la confecció. Ordenava el Consell que els fabricants de "basts, albardes, seles, capels e foltres" no utilitzessin pèl de boch, cabrit o anyell, substituïnt el pèl permès, que era únicament el de borra o de llana. L'adulteració d'aquests productes malmetia la qualitat i

estava penat pecuniàriament (269). La borra que era un subproducte residual de la llana era permès, en canvi, en aquests productes.

Els especiers, i canviem de sobte de ram, eren uns individus polivalents. Apotecaris i especiers s'anomenen indistintament per indicar el que avui foren mig químics, mig farmacèutics, mig droguers. També podien preparar candeles i ciris de cera, producte necessari en la il·luminació domèstica i celebracions eucarístiques. Cervera fou sovint una vila fornida d'especiers i apotecaris, però en poques ocasions se'ns diu què produïen. Guillem de Batllóna venia paper i cera al Consell (270). El paper era un producte imprescindible en una ciutat baix medieval. El Consell de la Paena era un centre administratiu important, però no era l'únic. Els notaris, abundants a Cervera, i la Cort del batlle i del veguer, feien que la demanda de paper degués esser continua. Les institucions públiques, consolidant-se el s. XIV, feien us constant de certificacions escrites, còpies, comunicacions, albarans.

Un estudi detallat de les marques d'aigua ens demostraria que el paper usat pel Consell era d'origen divers. Deurien ser més d'un els artesans que confeccionaven paper, cada un d'ells amb la seva marca o senyal. Una primera aproximació efectuada per Frederic GOMEZ ens ha revelat l'existència de cinquanta-quatre senyals diferents només el segle XIV (271).

Un altre especier, Francesc Oller, es dedicava a fer i vendre pólvora per les bombardes de la host pel 1385 (272). Aquesta producció destinada a la "indústria militar" no treia que molt sovint els especiers i apotecaris tinguessin vinculació amb la medicina i la sanitat.

De les fustes no en tenim cap notícia directa. Sols sabem que eren bastants. Nosaltres n'hem comptabilitzat una catorzena al llarg de tot el segle (considerem que la documentació no abastex tots els anys), mentre que a finals del segle següent només eren sis (273). Recordem que la imposició de la fusta -que en principi s'arrendava sola- es va vendre junt amb

-
- 269 AHCC Consells 1332 1333, 11bis v
- 270 AHCC Claveria 1381, 95r
- 271 AHCC Fons Municipal, "Filigranes de paper segles XIV-XVII copiades per Frederic Gomez" La carpeta que conté les marques d'aigua dura aquella anotació feta per DURAN I SANPERE
- 272 AHCC Claveria 1385, 53v
- 273 BERTRAN "Aspectes demogràfics i econòmics " 63

la de la ferreria. Aquesta imposició era tant baixa que alguns anys de finals del XIV no es va ni vendre.

Acaba aquest mosaic de notícies amb una lamentació dels paers queixant-se que a Cervera ni hi havia pel 1373 cap mestre d'escudeles ni d'obra de fusta. No els costà gaire d'ofrir a Bernat Prat totes les franqueses necessàries per què es quedés en veïnatge de Cervera (274).

274 AHCC Consells 1373, 29r.

4. L'ACTIVITAT COMERCIAL

4.1. L'abastiment de productes

Al marge que els governs locals actuessin per interessos de classe, era també evident que la defensa dels interessos com a comunitat de consumidors van marcar la política municipal. La intervenció institucional hem vist que es centrava sobretot en els productes alimenticis, però també es generalitzà al comerç i la producció en general (275)

L'abastiment de productes consistia en tenir nodrit el mercat de forma continua. Per això es dictaven mesures vexatòries en l'exportació i d'altres que afavorien la importació. Però no sempre era així. La protecció d'alguns sectors productors locals imposava mesures proteccionistes per potenciar la producció interna. El prioritari era sens dubte garantir els productes bàsics en el mercat local. A mes a mes d'iniciatives vexatòries també en trobem de positives, en el sentit que estimulaven les importacions tant de mans de comerciants forasters com de mercaders locals que sovint havien de fer d'intermediaris entre els primers i els consumidors directes.

Per tant el neguit per l'abastiment era un fet crònic i integrant de la política de qualsevol govern municipal. S'accentuava, però, en circumstàncies extraordinàries. En un epígraf apart exposem el cas de la carestia de blat del 1333, tan coneguda arreu amb el nom del "mal any primer". Sia com sia, els problemes de subsistència de productes bàsics foren mes corrents del que sembla al llarg del segle XIV.

Nomes amb la documentació conservada que no abasta pas tot el segle integrament els problemes d'avitallament es van repetir, a més de 1333, el 1356, 1374, 1378, 1377, 1378 i 1393. Com a mínim en aquests períodes l'abastiment del blat fou difícil i no sempre satisfactori.

Una manera clara d'estimular la importació de productes i l'activitat comercial d'una vila era mitjançant favors reials. Ja hem mencionat abans la concessió de Jaume II de guatge per a

275 Per a una visió general del tema poden veure's els diferents treballs continguts a *Historia Económica de Europa* vol. III, Universidad de Cambridge (Madrid, 1972). Mes recentment i per a una altra àrea geogràfica a la nostra Beatriz ARIZAGA BO' JIMBURU "El abastecimiento de las villas vizcainas medievales política comercial de las villas respecto al entorno y a su interior", *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI* 2 vols (Madrid, 1985) I 293-316.

tot hom que vingues a Cervera amb vitualles. Aquell 1294 el rei manava que fossin protegits i que no es pogués assaltar, detenir, impedir ni penyorar als qui portaven gra, vi, oli, fusta, carn... al mercat o en dia de cada dia (276). La mateixa autortat reial concedia el privilegi de celebrar fira, com a mínim des de 1301 (277). De fet, totes aqueïes mesures que ja hem enumerat que pretenien potenciar el nucli econòmic, s'han d'entendre també en aquesta línia. Tenir ciutats ben proveïdes de productes i pròsperes, venia a redundar en profit propi. A més a més de l'evident criteri de servei social, tenir jurisdicció sobre viles econòmicament potents li reportava al rei millors ingressos i més homes per la host. No insistirem més en l'estímul reial a l'activitat econòmica de Cervera.

Però l'organ que tenia una incidència més directa en l'avituallament de la vila era el Consell. Els seus recursos per fer-ho eren molt diversos.

Un privilegi de 1317 ens indica que era costum de la vila elegir guardians que controlessin determinats sectors productius i de distribució. El guardia del molí i de la carniceria, per exemple, no podia eludir vetllar un assortiment suficient. Les caresties de blat, d'altra banda, no foren una novetat de mitjan segle XIV. El mateix document de començaments de segle, ja preveu la prohibició destinada als revenedors de tenir gaire blat en moments crítics (278).

"Adolcir", com deien ells, les imposicions era una altra manera de facilitar les importacions. L'any 1333 sense anar més lluny fou totalment revocada la imposició del blat, se'n podia entrar sense pagar cap tribut (279).

El conjunt d'ordinacions dictades el dos d'agost de 1356, és ben expressiu de la vessant restrictiva i punitiva per obtenir garanties de suficiència alimentària (280). Davant les rumors de carestia el Consell era taxatiu: alguns forasters que compraven blat en quantitat, només podrien adquirir-ne dues somades diàries, mentre que els veïns de la vila només sofrien la restricció de no poder-ne comprar als forasters. Paers i patlle.

276 AHCC Pergamins s.n. LP 1294 gener 18r-3v

277 Un privilegi de 1301 té per objecte fixar el retorn de la fira antiga que se situava entre els dies de plena fira i la fira de Vilagrasa (AHCC LP 1301 setembre 21r-36v-38r)

278 AHCC Pergamins s.n. LP 1317 juny 1r-27r-28r

279 AHCC Claveria 1333 42r

280 AHCC Consells 1356 58r-60v

de comú acord, no deixaven sortir massa gra de la vila, i tampoc deixaven que n'entrés aïrosament. Les institucions, per tant, pretenien controlar del tot el comerç del blat i evitar frau a l'hora de comprar-ne. Per això els venedors només podien fer-ho a la Plaça Major, esparramant el producte a la vista de tothom (281) Més que no permetre l'entrada, es volia tenir ben controlat tot el gra arribat de fora. Per això aquesta dèria en tenir-lo a la plaça i evitar els tractes privats fraudulents. Al mateix temps, els paers anunciaven que, en aquesta conjuntura, els corredors no actuessin il·legalment

Un altre estimul, potser dels més eficaços, era latorgament de franqueses. En aquest sentit -i per mitjà d'una gràcia reial els de Cervera eren realment privilegiats. Un privilegi de 1307 els enfranquia i els feia lliures i immunes, a ells i a llurs mercaderies, de qualsevol lleuda, pesatge, mesuratge, passatge, portatge, pes i usatge, costums nous i vells, establerts i per establir, i també de qualsevol exacció o dret rebès el nom que rebés. La franquesa, sense semblant entre d'altres viles reials, era vigent en tot el regne, terres i domini del rei (282). La via de l'enfranquiment també funcionava a nivell de legislació local. A més de fer francs de tributs a gent d'ofici, també s'aplicava al mercadeig. Els arrendataris de les impositcions es queixaven el 1360 perquè els paers feien francs alguns mercaders de certs llocs, i això, obviament, els perjudicava. Els paers, clarament, reconeixien que sense la franquesa aquells mercaders no haurien vingut a Cervera. El Consell havia afavorit així la venda de draps de mercaders de Perpinyà (283). Les queixes dels arrendadors de les impositcions surten sovint en la documentació. El Consell volia vendre el servei a un bon preu i, un cop havia sortit de les seves mans, pretenia continuar controlant-lo.

Una altra mena d'incentiu fiscal per l'abastiment consistia en augmentar el marge de benefici dels qui duïen vitualles.

Els carnicers, per exemple, el 1358 foren beneficiats amb un diner de més per lliura a condició que no venguessin carn a Lleida i garantissin l'abastiment de Cervera.

281 La venda de blat es localitza de forma exclussiva a la Plaça Major només a partir de 1356 pel privilegi de Pere III a favor de la comoditat i utilitat dels de Cervera (AHCC LP 1356 agost 12, 85v 86r)

282 AHCC Pergamins s.n. LP 1307 marg 2 2r 2v

283 AHCC Claveria 1360 93r 94r

Un eficaç servei jurídic i d'acció política permetia assegurar un proveïment continu de productes. En més d'una ocasió els paers de Cervera van fer valdre el guiatge reial atorgat el 1294. En una ocasió era el veguer de Tàrraga qui el 1378 retenia uns homes d'Anglesola que duïen blat al mercat setmanal. El mateix cas es repetia el 1393 entre el veguer de Barcelona i uns homes de Camarasa, el batlle dels quals semblava estar enemistat amb el barceloní. En ambdós casos, els paers, degudament assessorats, van emprendre les accions pertinents i el cas se'ls resolgué favorablement. Tant era així, que el litigi amb el veguer de Tàrraga, un cop resolt, va prendre consistència jurídica i es va incloure el veredicté en el volum de Privilegis de la vila (284).

La consolidació d'una infraestructura adequada també col·laborava en l'incentiu importador. En diferents ocasions el Consell té cura de l'estat de les vies d'accés a la vila. Apropant-se la verema de 1378 els paers feren adobar tots els camins. Els homes d'Anglesola -una vegada més- s'havien queixat de com estava la costa de la Curullada quan venien a mercat. Es contemplava que el camí havia d'estar disposat per rebre besties buides i també carregades. Dins aquesta infraestructura podem incloure-hi també la lluita contra el frau en els pesos i mesures es posava a disposició de tothom un joc homologat de quaters per mesurar bé el blat (285).

La major part de documentació referida a l'abastiment es refereix al blat. Però hi havia més productes que centraven l'atenció dels regidors. Com veurem després el blat era l'únic producte que fou "municipalitzat" en un moment o altre. El seu caràcter bàsic i imprescindible va fer que el Consell tingués organitzada una botiga per llur distribució (286). La venda de blat, en moments crítics, va estar subvencionada institucionalment, això quan al Consell no li calgué comprar-lo directament allí on n'hi hagués. Paradoxalment el 1376 (un dels més crítics segons la informació que tenim) es va comprar blat a

284 AHCLP1378novembre27 143v 145r PerCamarasa AHCC Consells 1393, 82r

285 AHCC Clavera 1378 78r Consells 1393 24r 10r

286 No tenim cap notícia que una botiga municipal d'aquest estil existís ni a Tàrraga ni a Lleida per posar dos exemples de viles amb un entorn rural (Enrique MUT REMOLA *La vida econòmica en Lérida de 1150 a 1500* (Lleida 1956) GRAS *La Paheria LLADONOSA* *Historia de Lleida* SARRET *Privilegis de Tàrraga*, Josep Maria SEGARRA MALLA *Historia de Tàrraga. Amb els seus costums i tradicions* I (segles XI-XVI) 2 vols I Tàrraga 1984) II (Tàrraga, 1987)

Barcelona per la universitat. La transacció la va efectuar, per encàrrec, el mercader cerverí Pere Roqueta (287)

La verema és el segon producte que recull l'atenció. En una altre moment ja vam dibuixar la importància del raim a Cervera, i el tràfec que s'originava a la vila per la tardor. Com veurem tot seguit, la carestia de 1333 va afectar tant el blat com el raim. Les mesures restrictives s'adreçaven, en principi, als dos productes, per bé que finalment se centraren en el més prioritari, el blat. Però aquell setembre de 1333 també va variar la imposició que gravava el vi, i el proteccionisme típic deixà lloc a una bona permissibilitat. El proteccionisme, no obstant, era la pràctica comuna del moment. Als homes de Malgrat i la Prenyanosa, que acabaven d'entrar en veïnatge de Cervera el 1388, no els era permès d'introduir vi ni verema a la vila (288). Es tractava d'una forma d'explotació de l'entorn rural! La classe dirigent del govern local protegia els interessos dels ciutadans -no ja dels veïns- en perjudici dels que vivien fora del terme (tot i tenir l'estatut de veïnatge). Quan la ciutat precisava dels productes del camp, la seva prepotència econòmica -el capital, en definitiva- simposava i extreia els productes que necessitava. L'entorn rural i productiu doncs vivia a expenses del ritme del nucli urbà.

L'abastiment de peix també va deixar alguna referència documental. El Consell no només es preocupava per que n'arribés, sinó que a més vetllava la qualitat. Van deixar de comprar-lo a un individu perquè no la consideraven "persona sana". Els motius polítics, més que no els econòmics foren els naturals perturbadors de l'afluència d'aquest producte. Ara un conflicte entre l'arquebisbe i el proveïdor de Cervera ara un altre amb l'abat de Santes Creus, sembla ser que la fretura de peix fou, però, un fet circumstancial. Només un cop ens expliquen d'on venia la vitualla, el 1360, quan envien prohoms a Tamarit (al Tarragonès) per cercar un proveïdor "sa" (289). És fàcil que la qualificació de "sa" fes referència a l'estat del peix que arribava a Cervera (290).

287 AHCC Claveria 1376, 41r

288 AHCC Consells 1368, 34r

289 AHCC Claveria 1360 66r Consells 1373 31r 1384, 41v 1388, 28r. El proveïment de peix a la ciutat de Lleida també procedia de Tamarit a finals del segle XIV (MUT REMOLA La vida econòmica en Lleida de 1150 a 1500, 123)

290 Vid Josefina MUTGE VIVES "L'abastiment de peix i carn a Barcelona", en el primer terç del segle XIV. Alimentació i societat a la Catalunya medieval (Barcelona 1988) 109-136. Prim BERTRAN I ROIGE "Les ordinacions del peix de la vila de Cardona

Però les institucions també van sentir la impotència dels seus mitjans en moments dramàtics. El tema mereix un capítol apart; no obstant, avancem uns exemples que demostren la vulnerabilitat d'aquell sistema, i la impossibilitat institucional per solucionar-ho

Després de les imatges de 1333, la situació se'ns presenta ben deprimida pels volts de 1374. Un document de 1376 ho anotà així:

"Item, com l'any de la nativitat de vostre senyor MCCCLXXVIII lo conseyll acordas que per la gran carestia que ere entant que les gens no podien bastar a comprar blat, e zoque piyor era, no avien ab que'n comprasen()"

El Consell decidí recollir diners deixats entre alguns singulars per comprar blat i repartir-lo. A l'hora de la veritat, però, el gra va costar 14.391 s i la venda reportà 19.158 sous (291). Si això passava el 1374, dos anys després la situació havia empitjorat:

"()l'any de regiment de nostre offici los mal e de gran carestia entant que tota la gent se exie de la vila per zo com morien de fam(..)"

La barreja de pestilència i fam havia d'arreglar-se deien, amb el censal de la caritat, que només pagarien els qui poguessin (292)

Testimonis no en falten. Ara sena reiteratiu fer-ne un inventari. El 1377 continuà morint gent de fam, el 1378 la migera de forment val cinc vegades el preu normal, el 1388 la sequera no deixa moldre els molins, el 1393 processons perquè ploqui. Les mesures d'abastiment, doncs, tenien un límit que les classes dirigents no podien, a costa dels seus interessos propis, traspasar. No extranya que aquesta incapacitat aixequés els ànims famèlics dels més pobres i el col·lectiu dels quals augmentava dia a dia

(1422)", Cardener 5 (Cardona, 1988), 189-195

291 AHCC Claveria 1376, 7v

292 AHCC Claveria 1375, 97v

4.2. "El mal any primer" a Cervera: una crisi de subsistència (1333)

Aquest epígraf estudia l'inici i el primer desenvolupament de la crisi de subsistència que va patir Cervera al tombant de 1333; el tema no ha estat gens estudiat i pensem que presenta un interès indubtable.

És difícil de saber a fons què va passar aquell hivern de 1333. Les notícies són poques i fragmentades, però suficients per a què ens poguem fer ressò que al camp de la Segarra el blat, la civada i l'ordi eren escassos, i també el raim. Els motius primers semblen climatològics, o almenys així ens ho insinuaren els contemporanis.

"Lo mal any primer", doncs, no va ser un fenomen exclusiu del litoral català, sinó que ens adonem que va afectar també l'interior del país.

No hi ha -de moment- molts documents que puguin afegir llum a la recerca; de manera que tot l'estudi es troba centrat en les notícies que dona el volum d'actes corresponents a 1332-1333 i alguna menció que ens ve del llibre de clavaria d'aquest últim any. El document s'enceta a mitjan març de 1332 i acaba a finals de desembre de 1333. Curiosament es barregen dos cicles. L'inici en març correspon a l'any eclesiàstic i té com a punt de referència l'Encarnació de Crist. De març a març corre un any sencer. Però per Nadal se celebraven les eleccions que renovaven el Consell Municipal, començava així l'any legislatiu que també durava dotze mesos. El nostre volum comença el març amb l'Encarnació, i acaba el desembre amb la fi de la segona legislatura que veiem. Les dates que oferim respecten aquesta partició.

Com ja hem dit, una altre volum de Consells no es troba fins l'any 1356. Dels privilegis reials i els pergamins conservats, cap fa referència al tema d'estudi. Per tant, hem de dependre de l'única font d'informació que ens resta a l'abast.

L'inconvenient és doble. Tenim la versió dels fets dels membres del Consell, però no sabem res del que va pensar i passar al poble. Ens ha arribat una informació com molt despersonalitzada i institucional. No podem reconstruir prou bé la magnitud del drama que deuriem viure un nombre més o menys ampli de famílies. Per altra banda, i això es frustrant per l'investigador, la documentació fineix el desembre de 1333, quan la carestia semblava més intensa a mesura que avançaven els dies. Ens hem quedat al mig del procés, sense saber com acaba i quines conseqüències comporta la crisi de subsistència. No hi ha manera de saber amb la documentació d'avui, fins quan va durar la carestia de blat, fins quin límit va continuar empitjorant la situació; quina altra mena de solucions van buscar-se, quina fou

la resposta popular al problema. Tampoc sabem si va incrementar-se i va cristallitzar l'agitació social a Cervera. I això, que probablement podríem respondre amb el volum que la guia de les actes municipals s'ha perdut qui sap on.

Malgrat tot, la documentació que s'ha conservat és prou rica per fer-nos una idea del problema. Sens dubte la crisi de subsistència fou gran i de ben segur la fam va aparèixer a Cervera.

4.2.1. La carestia en altres dominis catalans

"El mal any primer" primer avis de la crisi? Davallada esporàdica i accidental? El tema ha estat molt poc estudiat. En tot cas, les investigacions sols se centren en l'àmbit barceloní i, menys, en les contrades gironines. Com passa sovint, es tendeix a generalitzar el que sabem sobre el cap i casal de Catalunya. Però cal rectificar o ratificar les asseveracions arriscades i comprovar quina fou la dinàmica en l'àmbit de la Catalunya Nova i interior.

Al marge de la historiografia romàntica del segle passat i inicis de l'actual, Pierre VILAR ha estat el primer investigador modern que ha integrat el tema de les primeres crisis de subsistència amb la crisi general que va patir la Corona d'Aragó els segles XIV i XV (293). Fent se ressó de PELLA i FORGAS, ha relançat el tema del "mal any primer". Hi ho ha fet amb un breu comentari en que parla de la manca de blat d'aquell període i de les crisis i epidèmies que havien de succeir-se en els anys venidors. PELLA i FORGAS, amb la documentació dels Cronicons i el "Monjo desconegut" d'Ulla informa sobre la fam que va patir el camp empordanès aquells anys. Batejat popularment com "lo mal any primer" a Girona, el fenomen ha estat estudiat també a Barcelona, però tenim d'altres estudis més complets.

Carme BATLLE assenyala la data de 1325 com a la primera notícia de manca de cereals. Fet que continuava fins les notícies més esclaridores de 1332, 1333 i en endavant. L'estudi dels preus del cereal és un bon indicatiu de la penúria. Si el 1325 la quartera de blat havia arribat a 61 sous, el 1333 la trobem taxada en 42 sous. Carme BATLLE coincideix amb Pierre VILAR en indicar la possibilitat de 10.000 morts resultat de les privacions del moment segons documentació municipal. El seu estudi continua analitzant les altres epidèmies i crisis que va patir Barcelona en els anys següents i el desgavell financer en que es va trobar abocat el Consell de Cent. Inclou la crisi del

"mal any primer" dins els factors que contribuïren a la crisi social i econòmica de Barcelona a mitjan segle XV (294)

Barcelona és el nucli millor estudiat i on se centren més les investigacions (295). RIERA fixa l'estiu de 1332 en parlar de la mala collita que va deixar sentir els seus efectes en la gran metropoli catalana. L'octubre d'aquell any el Consell de Cent ja es va veure obligat a subvencionar el preu del blat per posar-lo a l'abast de tothom. Però seguint RIERA, les mesures s'incrementaren l'estiu del 1333, quan la carestia era ja tan preocupant que els governants van dictar un seguit d'ordinacions extraordinàries. L'hivern d'aquell any va passar marcat per les dificultats. Encara pot resseguir-se la preocupació pel vituallament del blat tot l'any 1334, amb nombroses ambaixades municipals per fer front a la crisi. RIERA considera el moment alçid els mesos de gener i febrer de 1333, segons el còmput de l'Encarnació. El final de la crisi el considera pels volts de juny d'aquell 1334 amb la nova collita.

A més a més de la revolta social que comportaren les dificultats alimentícies, el tema dona peu a estudiar les rutes bladeres, les àrees d'exportació de cereal, les conseqüències en les finances locals, i la intervenció reial en els afers municipals.

El mateix Sebastià RIERA, utilitzant els Llibres de Consells del municipi barceloní, ens confirma que també la ciutat de Girona patia necessitats de cereal a mitjan mes de març de 1334.

294 **BATLLE GALLART** La crisis social y economica de Barcelona a mediados del siglo XV. Tracta el tema del "mal any primer" a les pàgs 44-56

295 **Sebastià RIERA VIADER** en la seva tesi de l'enciació estudià el "mal any primer" a Barcelona del mateix autor "El proveïment de cereals a la ciutat de Barcelona durant el mal any primer (1333) la intervenció del Consell de Cent i de la Corona". Actes del IIon Congrés d'Història del pla de Barcelona (celebrat a Barcelona del 5 al 7 de desembre de 1985). Agraïm la gentilesa d'haver-nos facilitat una còpia d'aquest treball que es troba en premsa. També cal veure Pau TUTUSAUS CANALS Un mal any en la ciutat de Barcelona (1374-1375). 2 vols. tesi de llicenciatura inèdita. Dep. d'Història Medieval. Universitat de Barcelona (Barcelona, 1986). Sobre el proveïment de cereals Jean Pierre CUVILLIER "La noblesse catalane et le commerce des bles aragonais au debut du XIVe siecle (1316-1318)". Mélanges de la Casa de Velazquez 6 (Madrid, 1970) 113-130. I més recentment ha vist la llum, actualitzat, un antic i interessant treball d'Eva SERRA "Els cereals a la Barcelona del segle XIV". Alimentació i societat a la Catalunya 71-108.

El blat arribava a Barcelona des dels més diferents indrets: Gènova, Sicília, Castella..., però també Lleida, l'Urgell i la Segarra. Algunes compres a la darrera comarca estan datades a finals de desembre de 1333, precisament quan -com veurem després- el problema és més intens a Cervera

4.2.2. Cervera: els símptomes i els senyals

El blat era un producte bàsic en la dieta alimentícia de la gent (296). Pa i vi eren dos productes de primera necessitat i així és encara en les actuals societats rurals. La importància que tenia la producció de raim i blat és evident en adonar-nos del control que l'autoritat superior -reial o feudal- exercia sobre aquests productes. Efectivament, hem vist que els forns i els molins estaven vigilats pel municipi; el Consell elegia càrrecs que tindrien cura del control de la producció i el comerç. Tot i ser ben diferents, ens interessa adonar-nos que entre els càrrecs trobem el de guardia del blat de les mesures del vi, de les fleques i dels forns (297). A més dels càrrecs ordinaris, en sorgiran d'altres quan la situació sigui més precària.

Entrem ja en l'estudi dels primers símptomes o senyals de la anormalitat. El pas d'una situació normal i ordinària a una altra on mancava el gra, va produir-se de forma paulatina. Però observem un canvi de ritme en la legislació al respecte: «A partir de quan les dificultats van començar a ser preocupants i quins símptomes trobem de la crisi cerealística oberta?»

Abans que res, recordem per uns moments quin era el cicle de producció de cereal i raim a la Segarra. A partir de mitjan agost i fins les darreries de setembre els pagesos llauen i preparen la terra. Després l'adoben i ho fan uns dies a finals de setembre i octubre i el novembre es dedica a sembrar, fins que el juliol, si tot ha anat bé, es recull el fruit i s'emmagatzema els començaments del mes d'agost. Aquest és el cicle -amb les variants pertinents pel blat, la civada i l'ordi. El raim és diferent. S'esporga durant el febrer i març per començar a llaurar el maig. Setembre i octubre són mesos de collita i verema.

Tot sembla indicar que el juliol de 1332 la normalitat era absoluta en la producció de cereal. El Consell prohibeix a

296 BERTRAN "El menjador de l'Almoina" i STOUFF "Revitaillament et alimentation"

297 AHCC Consells 1332-1333 48v-1v

Bertran dels Arcs d'entrar verema del Canós a Cervera (298). Pel gener del mateix any s'elegeixen els càrrecs ordinaris de sempre, res obliga a triar-ne de nous.

La primera menció que pot alertar apareix el 5 de maig de 1333, i és una indicació sobre els problemes climatològics que afectaven la terra. Com fos que no plovia i la sequera afectava el blat, s'apreciava que certes persones pretenien d'augmentar-ne el preu (299). Per tal d'evitar carestia de gra per dolentia d'algué que l'emmagatzemés, el Consell nomenava uns guardians que reguessin l'entrada de blat a la vila, i a l'ensem evitessin una sortida massiva que originés increments excessius en els preus. Sobre aquesta qüestió, el Consell també acordà que novament es fes publica la còpia que van elaborar els jurats el passat dia 13 de desembre de 1332 (300). Aquesta primera notícia ja és força interessant, i la referència climàtica és prou clara: "E com per ço com no plovia lo blat pujava fort()". La nota sembla contradictòria, ja que indica que el blat pujava bé, i després s'especifica clarament l'interès per evitar la carestia de blat. Observis també que el text fa referència a l'existència de jurats. Aquests eren els càrrecs municipals de govern abans de la reestructuració de 1331 que va introduir la forma de paers i consellers (301).

Del mateix dia 5 de maig és l'ordinació del Consell sobre la celebració d'una processó. Es donava el cas que feia tres dies una de les "mans" ja n'havia celebrat una. Ara el Consell prenia la iniciativa de convocar-ne una segona de

298 AHCC Consells 1332 1333. 20r

299 Igualment s'ha de tenir en compte que la fretura de pluja també afectava els molins que no podien moure, i per tant no feien farina per fer pa. Això agravava més encara una mala collita de gra. Aquesta circumstància agravant es reconeixia explícitament l'any 1388 (AHCC Consells 1388. 43v).

300 AHCC Consells 1332 1333. 64v

301 Així ho reflecteix per a un moment avançat el privilegi reial de 1331, que es fa ressò de l'existència de jurats que serien substituïts pels paers i consellers. Aquesta és la menció que ens interessa: "() cascun an eren acostumats de ser rebuts avet tornats a VI jurats () los dos d'aquels fosen de mà mayor, e los altres dos de mà ma (sic) miyana e los romanens dos de mà menor () ordonam que d'aquí enant per cascun an IIII paers sien establits tan solament en lo dit ofici () per tal que sien XX per comte los conseylers desus dits ()" (AHCC Pergamins 29. 1331. setembre 13. Publicat per CANELA, TURULL "Tres pergamins").

caràcter general. Com fos que no s'indica el motiu, pensem que es tractava de cercar remei a la sequera persistent. Durant la processó estava prohibit de treballar i obrir obradors, i faria dejuni tothom de més de dotze anys (302). És interessant adonar-se que és el Consell i no el poder religiós qui pren la iniciativa en aquesta activitat "espiritual". Hem vist i DURAN i SANPERE ens ho amplia, que la lluita per l'aigua a Cervera era un fet corrent. De forma regular, i no extraordinària com passà el 1333, assenyala la recerca de fonts d'abastiment per a la vila.

De nou el 8 d'agost les acres del Consell són força riques en indicacions que són quelcom més simptomàtiques. Sembla ser que es trencava un costum molt usual a la vila i a les ciutats medievals en general (303). Es derogava una norma proteccionista i s'encetava un període de liberalització controlada pel govern municipal. S'explicava que els anys passats, i per profit de la vila, es prohibia de comprar verema als forasters dels castells del voltant; també es prohibia, seguint el costum, que ningú forani entres verema a Cervera. L'any en curs, però, era diferent, ja que "aquest any fos fort faylat l'espelt de la verema()". En conseqüència calia canviar de política econòmica. Es reconeixia que enguany havia poca producció pels termes i les partides de la vila. La causa semblava ser que alguna zona havia sofert pedregada que havia afectat i malmès la collita normal. El consell anuncia que "solament aquest any() se revocada la dita ordinació de no metre venema. E axí enguan, que tot hom de la vila puix comprar venema en qual loch se vuyte. E tot hom estrany nich puix metre a sa voluntat" (304). La notícia d'aquest agost ratifica la pmiícia del 5 de maig. Tres mesos després d'anunciar que no plovia, es diu que ha pedregat, que les inclemències del temps han afectat la verema no el blat, com abans, i que es fa necessari de permetre allò que mai s'havia permès: afavorir el mercaderig de gra i verema amb gent estranya. Res no es diu, fins ara, del blat. Però hem de pensar que si pujava fort i les espigues estaven farcides, una pedregada podia malmetre molt aviat la collita sencera.

Només dues setmanes després de l'anterior Consell, es dicten noves mesures preventives. Altra volta l'element climàtic apareix com a causant de legislació municipal. En aquesta ocasió el 24 d'agost de 1333 els camperols de la vila expressen llur preocupació al Consell pel fet que la verema ja es madura i

302 AHCC Consells 1332 1333 65r

303 H. Van WERVEKE "El auge de las ciudades" Historia Económica de Europa III (Cambridge 1967, traducció castellana Madrid 1977), 3-50

304 AHCC Consells 1332 1333 85v

encara no és permès collir-la. En prevenció per "pluyes e per altres accidents e maneres que soven s'esdevenen", pregunen als paers i consellers que permetin ja de collir-la. Així ho fan els dirigents locals, i estableixen quins dies es podran veremar les quadres i el cor de la vila. S'insisteix que ningú no gosés fer-ho fins arribat el dia manat, tal com era costum (305). La preocupació de "les gens" és evident. L'existència d'accidents atmosfèrics passats els fa témer per la verema que es deuria salvar de les pedregades.

L'ordinació de 8 d'agost que permetia extraordinàriament d'entrar blat a la vila, aviat va fer efecte. El 31 del mateix mes ja es palesa aquesta importació cerealista. S'aclearix que els homes de fora que duguin blat a Cervera l'hauran de vendre a la plaça i no en la botiga. Potser el més representatiu és adonar-se que el Consell enfranqueix d'imposició els qui portin blat i el venguin el mateix dia. Aquests no hauran de pagar res, si que hauran de fer-ho si el duen a una botiga o bé el compren, suposadament per a la revenda tal com era costum (306).

Sembla com si a mesura que passen els dies el problema es tornés més i més present. Ara verema ara blat el Consell fa una política atípica, totalment afavoridora de l'entrada de blat, fins al punt que lliura d'imposició qui exerceix aquesta activitat.

Síntomes i senyals? O ens trobem ja al mig de la carestia de blat i verema? La documentació sembla indicar nos que a partir de la tardor de 1333 el Consell estava molt més preocupat per la qüestió. Si fins ara parlem de símptomes a partir del novembre i sobretot durant el desembre podem dir que la fretura va trobar els moments més intensos sempre segons la documentació que tenim a l'abast (307).

4.2.3. Crisi de subsistència i solucions a l'abast

305 AHCC Consells 1332 1333 89r

306 AHCC Consells 1332 1333 92v

307 RIERA VIADER assenyala els mesos de gener i febrer de 1334 (1333 segons l'any de l'Encarnació) com el moment de màxima intensitat de la carestia. En el nostre cas ja hem vist que el desembre es el mes on les dificultats són evidents, però hem de recordar que no tenim conservada la documentació dels mesos següents (gener i febrer) per establir comparacions. (RIERA VIADER "El proveïment de cereals a la ciutat de Barcelona...")

L'atorgament de facilitats per introduir gra i vi en la vila van continuar tota la tardor. A començaments de setembre, i davant l'evidència que la verema d'aquell any era fluixa, el Consell va canviar una vegada més les ordinacions antigues. Tot i que a les Corts de Montblanc s'havia dit que la imposició o tribut pel vi seria d'1/8 part de les mesures, a partir d'ara el sistema de tribut serà diferent. No caldrà treure res d'imposició, però s'hauran de pagar tres diners per lliura del vi que entri a la vila, mentre que el comprador no haurà de pagar res (308).

Octubre i novembre, sorprenentment, van ser mesos de poques sessions en el Consell; dues el primer, i quatre el segon. Tot podria ser que deixessin de ser anotades per qualsevol impensable motiu. Però és improbable. Més aviat caldria pensar que el Consell estava ocupat aquells dies amb la visita del noble Guillem de Cervelló (309), procurador del rei que estava a Cervera per cercar solucions al problema de la pau ciutadana.

El cas és que la carestia i el tema del blat reapareix el dimarts 11 de desembre amb una contundència total i fora de dubtes. En una sessió amb pocs paers i consellers, però amb vint-i-dos prohoms, l'escriba començà la transcripció amb aquesta frase "E com gran carestia fos en la vila de Cervera()" (310). Dos folis sencers va dedicar a anotar els acords del dia, tots referents a la manca de blat. La declaració és absoluta, i ens estranya no haver trobat cap menció a la fretura des d'aquell setembre passat. Les disposicions d'aquest dia tenen caràcter diferent i semblen mesures d'urgència.

La crisi de producció afectà el blat, i també la civada i l'ordi. Vam observar que una conseqüència de la carestia ha estat l'augment del preu dels productes. El blat va pujar a 24 ó 25 sous (311), i més encara la miqueta d'ordi. Per fer front a

308 AHCC Consells 1332 1333 30r

309 Guillem de Cervelló és el veusportant del Procurador de Catalunya, coincident segons LALINDE ABADIA (La Governación General en la Corona de Aragón, Saragossa 1963-94) amb el "Gerens Vices". El magistrat reial de segon ordre però amb jurisdicció per a tot el Principat es trobava a Cervera per intentar conciliar l'agitació social que vivia la vila, i intentar aconseguir un consens en el tema del sistema electiu dels càrrecs al Consell.

310 AHCC Consells 1332 1333 108v

311 Carme BATLLE indica que el 1325 en moments de fretura de cereals, el preu del blat va arribar a 61 sous la quartera. (Cf BRUNIQUER Rubriques IV 162 BATLLE La crisis social y

l'alça, el Consell amb la conformitat del batlle de Cervera (312) decideix que ningú, sigui d'on sigui i de qualsevol condició, no pagui res per imposició. Aquest tribut era revocat per paers i prohoms del Consell i es dirigia a tothom que comprés i vengués blat a Cervera. L'acord regia fins que el Consell no ordenés el contrari. Eren exceptuats de la mesura els flequers i els foms, que havien de pagar com era costum.

A continuació venien les disposicions negatives o prohibitives. Del blat comprat a la vila, no se'n podia treure més que aquell que hom podia carregar a coll i no en cap bèstia. S'intenta com sigui que no marxi blat de Cervera deixant la vila desassistida. Fins i tot faran jurar als compradors que verament tenien necessitat d'aquell blat, i que no en tenien intenció de prendre'l. Després de l'anunci ve detallada la sanció pels infractors, tant si són compradors com venedors (o venedores, s'especifica). Qui pretenia treure blat il·legalment el perdia tot, i qui havia venut més gra del permès li tocava pagar de multa 60 sous, o bé passar un dia al "costel" per escarni públic si no disposava de la quantitat fixada

Les mesures afecten bastant els revenedors de blat. El Consell intenta que aquest grup no faci negoci amb l'especulació. La Paeria assigna prohoms que han de vetllar per una compra venda segons les necessitats de cadascu. La multa es la mateixa que abans: 60 sous o bé un dia al "costel". Dins el còmput d'intermediaris no s'obliden els "corredors" de blat. S'anul·la l'ofici aquests dies. Cap d'ells ha de gosar comprar i vendre blat, i per tant no els és permès d'entrar a la bladeria per motius comercials. La multa és la mateixa.

Encara es diu que ningú no tingui blat que li sobri o li pugui sobrar d'aquí a una nova provisió. Que aquesta gent no compri més blat ni en faci comprar a ningú per ell. Si hom té bèsties de feina i necessita civada, estarà autoritzat a comprar-ne la que li faci falta sempre, però sota el control i coneixença dels prohoms que són assignats a aquest efecte.

econòmica de Barcelona . 45) El preu va continuar mantenint-se alt el mes d'abril de 1333 quan la quartera de blat costava 42 sous, i 24 s. la de civada. Els preus són molt més alts que no els de Cervera (BATLLE La crisis social y económica de Barcelona 46)

312 L'actuació del batlle i del vequer respecte del municipi l'analtzem més tard (vid V 23 VI 51 d'aquest mateix treball). Des del 6 de maig de 1333 com a mínim era batlle de Cervera Pere Febrer, que substituïa Jaume Olzinelles (AHCC Consells 1332 1333 65v)

A continuació el document està malmès i la lectura es fa difícil. Sembla voler dir que els paers han organitzat una botiga per vendre blat a sota preu, i que en el mateix establiment compraven civada i ordi a aquells que en tinguessin menys d'una quartera. S'indica que els paers vendran el blat en la botiga "sens cap guany", però la frase apareix tixada i anul·lada. Sigui com sigui, es desprèn d'això que el Consell canalitza la compra venda i l'intercanvi de gra en una botiga regida per prohoms

Els dos prohoms encarregats son Jaume Riquer i Jaume Clans. Clans és conseller, i és l'individu que acumula més càrrecs de tot el consistori vuit. A més a més de la botiga del blat, era el responsable de solventar un malentès amb els homes de Piera, havia d'estar present en l'estat de comptes dels paers anteriors, era procurador de la Caritat, encarregat dels obrers i "departidors" dels carrers i termes, sindic per la venda d'un violari, de la comissió per l'estudi de l'augment de la imposició, i de la comissió per sumar la cista d'en Pere Talladell. Podem veure en Jaume Clans l'home més influent d'aquell Consell, si més no en nombre de càrrecs. Jaume Riquer va ser més discret. Podria ser que es tractés d'un argenter però no en tenim la certesa absoluta. Va adquirir responsabilitats en el Consell ocupant quatre càrrecs (xifra per damunt la mitjana global). Era responsable de reconèixer tot el que es feia amb l'argent a Cervera també estava en la comissió de comptes dels paers anteriors i com el seu company de botiga pertanyia a la comissió sobre obrers i "departidors" de carrers i termes (313)

Es pot dir, doncs, que dos prohoms relativament influents estaven a càrrec de la botiga municipal del blat.

La darrera ordinació d'aquest Consell monotemàtic del dia 11 de desembre anunciava que cap revenedor no podia tenir blat ni en tinalles ni de cap altra manera en la bladeria o en la plaça. El blat calia exposar-lo en les botigues de cadascu o bé en les respectives taules. Tampoc no podien entrar a la plaça per prendre les bèsties que durien el blat. La pena era la de costum: 60 sous o un dia al "costel".

Totes aquestes ordinacions van ser fetes públiques per manament del batlle i del paers i prohoms. Insistim en la novetat que suposa l'aparició de la figura del batlle. Aquells anys a Cervera havia estat al marge de la dinàmica municipal. Només intervenia en els casos extrems. Sembla que la seva funció es limitava a sancionar o ratificar els acords del Consell. Ara en canvi, apareix com a promotor potser més formal que no real de la normativa vigent. Tot i especificar l'autoritat del batlle

313 Totes les ordinacions d'aquest dia 11 de desembre pertanyen a AHCC Consells 1332 1333 108v 109v

totes les ordinacions les està elaborant el Consell. En aquesta important sessió no eren presents ni el batlle ni la major part de consellers.

Si el darrer Consell va celebrar-se dimarts, el pròxim va ser-ho el diumenge 16 de desembre. No era ususal de celebrar reunions el diumenge, però la importància del problema així ho deuria exigir. En aquesta convocatòria van assistir-hi tres paers i només cinc consellers, a més a més de 43 prohoms. La presència de prohoms de la vila va augmentar molt els últims mesos de la legislatura.

S'observa una intensificació del problema de la manca de gra pel tipus de mesures adoptades, i perquè aquesta sessió va ser dedicada gairebé tota al tema de l'abastiment de cereal (314)

La transcripció de la sessió comença també amb rotunditat, però amb cert matis novedós "E com gran carestia fos en la terra de blat () ordonaren de voluntat den P. Febrer batlle..." (315). Hem d'entendre per "terra" la font de producció, el sòl? O bé cal entendre-hi el país Catalunya en general? Ens inclinem a pensar en la segona proposta, ja hem vist com la crisi de subsistència va donar-se en altres indrets. S'ha dit que els consellers de Barcelona van comprar gra al bisbe de Lleida, i també van aconseguir-ne de l'Urgell i la Segarra (316). Probablement els paers de Cervera eren ben conscients de l'abast del problema, i per això deien que la carestia afectava tot el país. Però a més, es torna a insistir que la crida es feia per ordre del batlle de Cervera, tot i que aquest advertiment institucional apareix interliniat en el document i no fou escrit de bon començament. En aquest cas, segons s'escriu a fi i efecte de saber directament quant blat havia en existència i fins quan duraria. En tot cas, els paers podien enviar-hi prohoms delegats que fossin de confiança i que anotessin totes les existències.

Les ordinacions són dia a dia més rígides i l'autoritat municipal més inquisitorial. Continuant amb la voluntat del batlle de Cervera, ordonaren que tothom de qualsevol estament o condició que fos, havia de manifestar el blat que tingués en alguna possessió seva dins la vila o en els termes. Els paers i consellers tindrien cura que les confessions fossin certeres. Els assignats pel Consell tenien atribucions per escorcollar la casa

314 El Consell del 16 de desembre de 1323 abasta els folis 110v al 111r (AHCC Consells 1332-1333)

315 AHCC Consells 1332-1333, 110v

316 RIERA VIADER "El proveïment de cereals a la ciutat de Barcelona "

de la gent per confirmar si realment existien les quantitats manifestades. El dispositiu per detectar aquest magatzematge penat era ben estimulants en època de carestia. La meitat del blat trobat o omíttit seria per la persona que havia fet la denúncia, i l'altra meitat seria pel rei (317).

El Consell tomà a revocar antigues usances. Ara tocava el torn a les fleques. La imposició els fóra revocada per tant de temps com els paers i prohoms no anunciessin el contrari, i és que les fleques estaven sense pastar. Recordem que anteriorment ja s'havia anulat la imposició per l'entrada de mercaderies d'aquesta mena, i s'havia exceptuat les fleques i els forns (318).

La sessió d'aquest 16 de desembre va ser força prolífica. Les ordinacions continuaven inexorables. S'insisteix en la impossibilitat que cap home foraster no tregués blat de la vila, sinó en molt petites quantitats. El sistema penal va canviar respecte d'aquelles primeres mesures. De nou se cercava una manera més eficaç per sorprendre els qui escapolien la llei. Qui feia la denúncia del frau es quedava amb la meitat del blat requisat, el rei era el beneficiari de l'altra meitat (319).

Finalment van elegir quatre prohoms de cada quarter per a que fessin l'oportu escorcoll del blat a cada casa. Pel quarter del Cap Corral foren elegits Jaume de Manresa, conseller, Bernat de Foix, paer la legislatura anterior i amb més càrrecs en aquest període, entre els quals destaca el de pertanyer a la comissió que estudiava la pau ciutadana juntament amb Guillem de Cervelló, procurador de Catalunya (també ens consta com a mercader el 1356). El nom dels altres dos prohoms del Cap Corral apareix il·legible. Del quarter de la Plaça trobem en Ferrer de Vergós, conseller a la legislatura anterior i amb càrrecs en la present (entre d'altres, reconèixer tot el fet amb l'argent), Bernardo Major, Francesc ses Cases, que en aquesta legislatura només va tenir tres càrrecs (un d'ells tractar la pau ciutadana amb el noble Cervelló), però que en el període anterior va ser el conseller amb el nombre màxim de responsabilitats nou. Delles destaca la de guardià de les carnisseries peixateries i blat, la de guardià del safrà i el seu pes, i alguns afers "diplomàtics" fora vila, i Ponç Maier era mostassaf del safrà. Pel quarter de Montserè van elegir Bernat del Canos, propietari d'un molí fariner el 1337, A Rossell A Huch que va ser mostassaf de les carnisseries, peixatera i blat, i R. Moros, conseller la legislatura anterior i del darrer quarter, el del carrer de

317 AHCC Consells 1332 1333 110v

318 AHCC Consells 1332 1333 110v

319 AHCC Consells 1332 1333 111v

Barcelona, de l'Abeurador o Sebollena, trobem A. Martí; G. Pujalt (un homònim seu és mercader per 1370), Bernat Esteve i Joan Llenyador.

Així, doncs, la sessió del dia donava a conèixer la necessitat de fer un inventari complet de tot el blat que hi havia a Cervera, i disposava les ordres per efectuar lo

La del 18 de desembre va ser de les darreres sessions celebrades aquella legislatura. Com d'altres, va estar dedicada sobretot al tema del blat. S'anunciava que la mesura restrictiva per treure blat de la vila -dictada el passat 11 de desembre- no havia tingut aplicació pràctica i s'efectuaven fraus a l'hora de treure blat de Cervera. Per tant, i donat que la carestia s'accentuava, el Consell, de comú acord i per voluntat del batlle, decidia que "negun hom estrany no hic gosàs traure gens de blat". S'eliminava aquella esclera de permissibilitat per treure una mica de gra. També avança el Consell que ningú no gosi demanar favor especial a cap paer, i que aquests no accedeixin a les supliques (que ja es donen per segures). Probablement la política municipal estava molt personalitzada i era freqüent d'anar a raure als individus en concret quan alguna disposició de la institució perjudicava un particular. Per si de cas, els paers juren de complir l'ordinació esmentada. La pena torna a ser la de meitat i meitat per delator i el rei (320).

La segona norma de la sessió fa una precisió per evitar que ningú no tregui blat d'estranguis. Es diu que cap "muleru", amb l'excusa de dur blat al molí, no en tregui de la vila fraudulosament (321). S'insisteix que els paers i prohoms assignats per l'escorcoll del blat jurin de fer ho bé i diligentment (322). La notícia sembla insinuar-nos que un altre temps era fàcil que els càrrecs incomplissin les ordinacions, i el favoritisme i privilegi es trobessin arreu.

L'actuació del municipi en l'aprovisionament de vitualles l'estudiarem més endavant (323) però aquestes notícies posen de manifest l'existència d'una política econòmica per part del poder municipal. En condicions normals s'incentivava i es protegia la producció interna, actitud que contrasta amb la política "liberalitzadora" en època de dificultats.

320 AHCC Consells 1332 1333 112v

321 AHCC Consells 1332 1333 112v

322 AHCC Consells 1332 1333 112v

323 Vid VII 3 d'aquest mateix treball

5. LES IMPOSICIONS MUNICIPALS

L'anàlisi de les Imposicions municipals podia ser abordat des de més d'un punt de vista temàtic. D'una banda són un material vàlid per estudiar l'activitat comercial de determinats productes; i d'una altra és una institució econòmica de notable importància dins el sistema financer municipal. Davant d'aquesta dicotomia, i seguint la tònica general del treball, hem optat per incloure el seu estudi en el capítol de la Hisenda local, tot i que el tractament que fem del tema ultrapassa l'àmbit estrictament financer. Declinant també trencar la unitat de l'objecte d'estudi particular -les Imposicions-, remetem al lector al capítol VII (HISENDA MUNICIPAL) per tal de completar la visió de l'activitat comercial a la vila el segle XIV.